

ALTAN TOPÇI

— III —

(97-126. paragraflar; şahıs adları indeksi; kavim, kabile, boy, soy, oymak adları indeksi; madde adları indeksi; notlarda açıklanan Moğolca (Moğolca ~ Türkçe) kelimeler)

Doç. Dr. TUNCER GÜLENSOY

“Moğolların Gizli Tarihi” adlı eserden sonra en önemli Moğol tarihi olan *Altan Topçı*, XIII. yüzyıl Moğol tarihini ve Moğollar hakkında efsanevi şecereden başlayarak Ögedei zamanına kadarki en eski bilgileri içine almaktadır.

Altan Topçı, Türkiye’de ilk defa tarafımızdan ele alınmış, Moğolca aslı ve R.C. Bowden’in İngilizce tercümesi karşılaştırılarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

Eserin 1-21. paragrafları, “BELLETEN”in 152. sayısında; 22-96. paragrafları da yine “BELLETEN”in 196. sayısında yayınlanmıştır. 152. sayıda *Altan Topçı* ve nüshaları hakkında geniş bilgi verilmiş; ayrıca, eserin Moğol yazısıyla yazılmış ilk 8 sayfası ile metnin transkripsiyonu yapılmış ilk 5 paragrafi örnek olarak gösterilmiştir.

Bu bölümde ele alınan 97-126 paragraflar, Moğolların birbirleriyle yaptıkları mücadeleleri kronolojik olarak nakletmektedir.

Bu bölümün sonunda, ayrıca, eserin tamamında (1-126. paragraflarda) geçen şahıs, kavim, kabile, boy, soy, oymak, yer ve madde adları, paragraflara göre verilmiş ve gerektiğinde açıklamalar yapılmıştır. Eser bu bölümle tamamlanmış olmaktadır.

(97-126. paragraflar)

97 Bolku Cinong büyüdüktan sonra, Kutuğ-tu (Sigüsi), Sikir [Siker] adlı kızını ona takdim etti. Ondan sonra, Bayan Mönge Bolku Cinong Kağan ¹ *Domuz yılında*¹ büyük tahta oturdu. Mandukuli Kağan (ve) Bolku Cinong, ² Altı Tümen'i idâre ettiler². Ondan sonra, Mandukuli Kağan'a Kongkulai iftira edici kelimeler kullanarak şöyle dedi: "Genç kardeşiniz Bolku Cinong, sizin Yeke Kabar-tu Cöngger'inizi alacağını söylüyor." Bu sözlere Mandukuli Kağan inanmadı. Dedi ki: "Kongkulai'nin sözlerini araştırmak için kardeşim Bolku Cinong'a bir haberci göndereceğim." Kongkulai Kağan'la iftira eder şekilde konuştu (ve) hemen bolku Cinong'a şöyle dedi: "Ağabeyiniz, Kağan size eşit olduğunu söyleyerek, hakkınızda kötü niyet besliyor. Eğer sözlerinin yalan olduğunu düşünürseniz, araştırma yapmak için haberci yolluyor. Sonra öğrenebilirsiniz." Ondan sonra, Mandukuli Kağan konuyu çözmek için iki haberci gönderdi. Cinong bu habercileri görünce, önceki tahrik edici kelimelere inandı (ve) yanlış bir şekilde

98 onları onayladı. Şöyle dedi: "Kötü niyeti olduğu doğru." Cinong Kağan'ın bu habercileriyle iyi konuşmadı. Bu iki haberci Kağan'a geldiler (ve) ona şöyle dediler: "Kardeşiniz Cinong bizimle iyi konuşmadı." Kağan düşündü: "Eğer böyleyse, bana karşı kötü niyeti olduğu doğrudur. Benim de sıhhatim iyi değil. Neslimden kimse yok. Ben öldükten sonra, Hatunun, gelinlerim (ve) bütün halkım onun olacak. Daha şimdiden bu derece şiddetli, fazla arzularının olması kötü." (Bunları söyledikten sonra), kızdı. Kağan kuvvetlerini toplarken, Cinong bunu öğrenince, kaçıp ablası Buğgural Günci'ye geldi. Günci bunu Bigirsen [Begersen/Bigersen]'den saklayarak, iki oğlu Nemekü Çuyang (ve) Bağabai'ye şöyle dedi: "Bigirsen'le, aldatarak konuşacağım." Bigirsen Tayisi'ye aldatici bir şekilde sordu: "Eğer semtime gelirse, Tayisi, sana verecek miyim?" Bigirsen cevap verdi: "Eğer onu senin yanında görürsem, onun etini yiyecek, kanını içeceğim." Saçını karıştırarak, ¹ burununun ucu ¹ nu sarartarak (ve) tehditler savurarak gitti. Bigirsen Tayisi ava gitti; Nemekü Çuyang (ve) Bağabai dışarı çıkmadılar. Sonra,

(97) ¹ Muhtemelen 1467.²⁻² Moğ. *cirğ uğan tümen-i tobçılan yabun atala*.(98) ¹⁻¹ Moğ. *kabar-un üçüğü*.

99 Cinong'u gönderdiler. Bigirsen Tayisi avlanırken bunu öğrendi (ve) bir adam göndererek Güngci'yi sordu: ¹“Ayağına köstek vurulmuş açık kestane rengi at ¹ nerede?” Günci dedi ki: “Senin soy²una düşman³lığım var mı? Akraba⁴ (ve) dost⁵larına kıskançlık duyuyor muyum? ayağına köstek vurulmuş açık kestane rengi at tekrar topraklarına döndü.” Bigirsen avlanmayı bitirdikten sonra, Günci iki çocuğunu gönderdi (ve) şöyle dedi: “Ben kendim ondan önce öleceğim (ve) onu görmeyeceğim: Senin haleflerine mâni olacak olan yaşayan insanları göstermişim.” Bolku Cinong, Kutakan-tu Deresütei diye adlandırılan arazide yerleşti (ve) Siker Tayıku'dan Dayan Kağan'ı evlât edindi. Dayan Kağan'ı, Balğağçin [Balağçin/Balağaçin]'li Bağai diye adlandırılan (bir) adama verdi. Ondan sonra, Oirad'lı İsmail [İsmayıl/İsamal/Smal] Tayisi bir akın yaptı (ve) Siker Tayıku'yu aldı. Bu İsmal Tayisi ona acıyordu. Bolku Cinong (ve) Burbuğ'lu Kaçağai Bolotai kaçıyorlardı. Yüngsiyebü⁶ kenar⁷larındaki halka gelerek, Cinong, çölde kalarak, Bolotai'yi soruşturma yapmak üzere yolladı. Bolotai'nin abla⁸sı onunla karşılaştı. Erkek kardeşini yakaladı (ve) onun gitmesine müsaade etmedi. Cinong susamıştı (ve) tahammül edemiyordu.

(99) ¹⁻¹ Moğ. *çidür-tü sirgül mori*.

² *eligen*.

³ *uğ*

⁴ *amarag*, bkz. § 48/3.

⁵ *uruğ*.

Uyg. *uruğ* “Same, Korn, Saat, Nachkomme”, OT. *uruğ* “Körner”, Çağ., Tar. *uruk* “Samen”, Çağ., Doğu-Tü. *uruğ*, Kom. *uruh*, *uruk* “Nachkommenschaft”, Blk. *rü*, Krç. *rü*, *ru* “Sippschaft”, Kaz. *örü*, *rü* “Geschlecht”, Soy. *uruğ* “Kind”, Yak. *urü*, *rü* “rodnya”, Çuv. *vörö* “Same”, Kzk. *ur-gun* “Wachstum”; Kmk., Blk., Krç. *urluk*, Çuv. *vörlöh*, Kaz. *örlök* < Tü. > Moğ. KWb. 451 *uruğ* “die Verwandten mütterlicherseits” < *ur-ğu* “schlagen” [EWT. 516 a]. ayrıca bkz. ET. *uruğ*: 1. Nesil, kuşak, soy, torunlar; 2. Tohum, ekin. [EUTS. 266-267].

⁶ Yer adı.

⁷ *çaka*.

Uyg. *yaka* “Kragen”, “Oberhaupt, Autorität, OT., Çağ. Osm. *yaka* “Kragen”, Ufer”, Sarı-Uyg. *yahka*; Oyr. *yakka* “Kragen”, Ufer”, Krm. *yağa*, Krç. *çağa* “Grenze, Rand”, Şor. *çağa*, Çuv. *sox^o*, *śusa* “Kragen”, Yak. *sağa* (Tü. > Moğ. (KWb. 463) *çaka* “Rand, Grenze, Pelzkragen” > Yak. *çağa*).

~ Tung., Lam. *näkam* “Hals”

~ Kore. *mjek* “neck, throat”

~ Fin. *nika-ma* “Wirbel”, Mac. *nyak* “Nacken” (UAW 21). [EWT. 180 a].

⁸ *egeçi*.

Kalm. *ektşi* “ältere schwester” ~ *eg^o tşi* id., Çağ. *egeçi* Kom, *egeci* “tante” [KWb. 118 b].

100 Bir oba¹ya indi (ve) kırmız² içiyordu; ³evlenmemiş (bir) kız³ Cinong'un bindiği beyaz-açık kahverengi altına, (işli) brokar cüppesine (ve) ⁴altın kemer⁴ine gıpta ediyordu. Cinong atla gittikten sonra, o kız suyun kenarında birçok adam gördü, onlara gitti (ve) şöyle dedi: "Son derece imrenilecek bir adam gitti." Yüngsiyebü'nün beş otoğ⁵undan Keriye (ve) Çağan; Temür, Mönğke (ve) Kara Batai, hepsi onu takip ettiler (ve) Cinong'a: "Sen ne tip bir adamsın?" diye sordular. Cinong: "(Bir) seyyah^{5!}" dedi. (Onlar): "Altın kemerini ver!" dediler. O, kemerini vermedi. Yüngsiyebü'lü (bu) kadın (ve) adamlar, Bayan Mönğke Bolku Cinong'un (atının) gem⁶ini tuttular (ve) onu öldürdüler. Pars⁷ yılında (1470) öldü. (Bu), Yüngsiyebü'nün bir suçu olarak bilindi.

Dayan Kağan'ı kötü bir şekilde getirirlerken Tangğud'lu Tülegeri'nin 7 oğlu, Temür Kığağ (ve) kardeşleri geldi; Bayai'ye yalvararak şöyle dedi: "Bu çocuğu iyi (bir) adama verin. Eğer vermezseniz, onu bana verin." Ondan sonra Temür Kığağ (ve) kardeşleri, 7 kişi olarak, iyi kızıl atları sürüp geldiler (ve) onu alıp götürdüler.

101 ¹Dayan Kağan mide hastalığından rahatsızdı. Bu hasta yeri, Temür Kığağ'ın karısı, dokuz yeni doğum yapmış devenin sütüyle, üç gümüş kap boşalınca kadar ovdu. Bu tedavi ile yedi kısım hastalık gitti (ve) iyi oldu¹. Dayan Kağan'ın bir ızdırabı buydu, Bundan sonra, Tangğud'lu Temür Kığağ, Dayan Kağan'ı Sayin Katun'un ellerine getirdi. Mandukaı Sayin

(100) ¹ *ayıl*, bkz. § 96/1.

² *ayırağ*, bkz. § 24/1.

³⁻³ Moğ. *beye-tü ökin*.

⁴ *büse*.

⁵ *çigülçin*.

⁶ *çulbur* [*çilbur*].

⁷ *baras*, bkz. § 15/8, 41/10; krş. *bars*. § 22/5, 28/3.

(101) ¹⁻¹ Moğ. Dayan Kağan batakı ebeğin *bohıgsan* acığu. Tere ebeğin-i Temür Kığağ-un eme inu. yisün tomi çağan *temegen-i sün*-iyer ğurban mönggün *ayağa* çoğura-tala ilin *emlebe* tere *emlegen-dür* camağ metü doluğan *keseg* ebeğin unacu sayin *bolbai*.

Moğ. *bol*— Tü.öl. [EUTS. 47].

Moğ. *temegen*, bkz. § 70/5.

Moğ. *sün* — Tü. *süt* [EUTS. 215].

Moğ. *ayağ a*, bkz. § 36/2.

Moğ. *emle*— Tü. *emle*— "tedavi etmek" (> Moğ. KWb. 121).

Moğ. *keseg*—Tü. *kes*, *kesek* "kesik, parça" [DLT. 114, 391].

Katun² daha önce²ki Kan'ların intikamını hatırlayarak sefere çıktı. ³Yaya asker³lerini (ve) ⁴öküzlü asker⁴lerini yola çıkardı (ve) üç gün üç gece sonra süvari⁵leriyle yola çıktı.

Sayın Mandukai Katun, zarafetle sadağ⁶ını taktıktan, dağılan saçlarına bir düzen verdikten sonra, Dayan Kağan'ı (bir) kutunun içine yerleştirdi (ve) yola çıktı. Kesigter'li Alayitung'un gösterdiği yolu takip etti. Dörben Oirad'a saldırdığı zaman, Sayın Katun'un miğferi düştü. Oirad'lı (bir) adam onu gördü: "Kraliçenin miğferi yok, bir başkasını getirin!" diyerek, kendi miğferini kraliçeye

102 verdi. Kraliçe (miğferi) aldı (ve onu) savurarak ilerlemelerini sağladı. (böylece) Dörben Tümed Oirad'ı yendi. (Onlara) Tes Bürtü [Burtu]'de saldırdı (ve onlar) hatlarını Tegetüne'ye çektiler. (Sonunda) kraliçe onları tamamen, kökünden yok etti. Altı Tümen halkının Oirad'ın tek hâkimiyetine girmesini sağladı. Ondan sonra, Korçin'li Noyan Bolod Ong, Sayın Katun'a: "Sizin yerinize ateşinizi (ben) yakacağım (ve) otlaklarınızı göstereceğim." dedi. Sayın Katun cevap verdi (dedi ki): "Kasar'ın soyundan gelen siz, Kağan'ın sâhip olduğu şeyleri tüketecek misiniz? Kasar'ın soyundan gelen sizin, mâlik olduğunuz şeyleri biz tüketecek miyiz? Dikmemem gereken bir çadır kanadınız var. Üzerinde yürümemem gereken bir kapı eşîğiniz var. Kağan'ımın soyundan biri oldukça sana gelmeyeceğim."

Bundan sonra, Alağçigud'lu Satai Doğulang: "Gerçekten iyi!" diye cevap verdi. Bundan sonra, Korlad'lı Mendü Örlög'ün karısı Cıgan¹ [Çikan/

²⁻² *erten*, bkz. § 56/12.

³⁻³ Moğ. *yabağ an çireg* [çerig].

⁴⁻⁴ Moğ. *üker-tü çerig*.

üker için bkz. § 49/2.

çerig için bkz. § 66/3.

⁵ Moğ. *mori-tu çerig*.

⁶ *sağadağ*.

Çağ. *sağdak* "Köcher", Tar. *sağidak*, Sarı-Uyg. *sağadak*, *sağatak*, *Kürdak*. *satak* "Bogen", Kkir., Soy. *sādağ*, Blk., Krç. *Sadak* "Pfeil", Oyr. *Sadak* "Bogen mit allem Schiessgerät", Çağ., Sağ. *sadak* "Scheide", Yak. *Sādah*, *Sātağ* "lık, kolçan" (Rus. Vasm. 2:569 *Saadak*, *Sauğak*, *sağaudak*) < Moğ. (KWb. 317) *sağ-a-dağ* "Bogen und Pfeile", "Köcher". [EWT. 393 a].

⁷ *malaga*.

(102)

¹ *çığan* için krş.

ET. *çığan* "arm", KB. *çığay* "arm, elend", Uyg. (Gab.) *çığay*, *çığan*, OT., Çağ. *çığan*, *çığay*, IM., AH. *çığan*, "fakir", "bahil, çingene" (> Mac. Gab. 307 *çigány* "Zigeuner") [EWT. 107 b].

Çakan]-ağa [aka]'ya önceki gibi aynı sözleri sordu: Çiğan-ağa şöyle cevap verdi:” (Eğer) Kıasar'ın soyuna gideceksen karanlık² (bir) yolun başına gideceksin. Bütün halkından ayrılacak (ve) Kıtun (=Kraliçe) ünvanını kaybedeceksin. Kağan'ın

103 soyuna gidersen, Kan-Tengri tarafından iyi muamele göreceksin. Bütün halkını idâre edeceksin (ve) Kıtun ünvanını meşhur yapacaksın. Orta derecede (bir) adama gidersen, beyaz (bir) yol çizeceksin (ve) Çakar [Çağar]'ın Tümenini idâre edeceksin; rakipsiz ismi meşhur edeceksin.” Çiğan-aka bu sözleri söyledi. Sayın Kıtun Çiğan-aka'nın sözlerini tasdik ederek, Satai Doğulang'ın sözlerinin kötü olduğunu söyleyerek, başına sıcak su döktü. Sayın Mandukai Kıtun şöyle dedi: “Benim Kağanımın soyunun küçük olduğunu, bütün halkın hakansız olduğunu (ve) ben kraliçenin de dul olduğunu söyleyerek, Kıasar Abağai'nin soyu benim canımı sıktı.” Böyle söyleyerek Dayan Kağan'ın üç pençeli bot giymesini sağladı.

Alağçigud'lu Ünige'nin oğlu Alağ¹, (bir) şişe²den içki³ içti (ve) Menggen İraçu vasıtasıyla takdis edilmiş kraliçeye⁴ kurban döktü⁴. (Bu) durumu şöyle izah etti: “(Ben), kara atın renginin⁵ fark edilmediği⁵ (bir) yerdeki gelin⁶ gibi hareket ediyorum. Kağan'ın soyuna ad verdiğim için, Kıasar Abağai'nin soyu dedi ki: ‘Sizi alacağım!’ (ve) ben Kağan'ın çadırının önüne geldim. Alacalı⁶ (olan) atın renginin fark edilmediği bir yerdeki gelin gibi hareket ediyorum. Senin

104 soyun az olduğu için, (diğer taraftan?) Abağa¹ dedi ki: “Seni alacağım (ve) korku² dolu hayat³ımı terk ederek⁴ altın çadır⁴ın önüne geldim.

² *kara*, bkz. § 22/9.

(103) ¹ *alağ*, bkz. § 72/2.

² *long ko*. Kalm. *lonho* “Flasche, glas”; Moğ. *lonku* < Çin. [KWb. 252b].

³ *araki*, bkz. § 36/4.

⁴⁴ Moğ. *saçuli saçugulcu*.

Krş. ET. *saçig* “kurbanlık olarak saçılan herhangi bir şey, bir kurban türü” [EUTS. 192].

⁵⁻⁵ *tanikdaku*,

Kalm. *tan'ha*, *taniha* “kennen, erkennen”; Moğ. *tani*-; Tü. *tani*- [KWb. 378b].

⁶ *alağ*, bkz. § 72/2.

(104) ¹ Moğ. *Abağa* = Amca.

² *ayıku*.

³ *amin*.

⁴⁴ Moğ. *altan ordun*.

altan için bkz. § 26/1.

ordu(n) için bkz. § 47/2.

Ürkek² hayatımı terk ediyorum. Kızaran yüzün yok oldu. (Eğer) senin⁵ büyük geniş kapı⁵n küçük⁶tür, senin⁷ büyük azametli kapı eşiği⁷n dar⁸dır dersem, Noyan Bolod Ong'a giderim; senin⁹ at tuzağı⁹n uzun¹⁰dur, senin¹¹ yabancı at yakalama kemendi¹¹n geniş¹²tir. Beni¹³ tuzağa düşür¹³, yakala. Eğer senin soyunun küçük olduğunu söyleyip onu hakîr görürse (ve) beni eş olarak al¹⁴ırsa, Noyan Bolod Ong'a tuzak kur (ve) yakala. Etrafını hizmetçilerin (ve) kölelerin çevrelediği (bir) prens¹⁵ doğmuş. Eğer Emperyal¹⁵ oğlunun öldüğünü söylersek, ¹⁶kara vücudu ¹⁶mu vererek Noyan Bolod ile evlenirsem omuzlarım (ve) uyluklarım ayrılısın.

Kutsal Bey'im Ere Boğda'dan (bir) oğlan doğdu. (Eğer) oğlan Bey'in öldüğünü söyleyerek (Nalan Bolod ile) evlenirsen, kendimi vererek senden önce kırılıyım. (Ben) Esi [Ekei] K̄atun'um."

Bu doğru sözler ile Esi K̄atun'un önünde ricasını arzetti. Bundan sonra aynı Esi K̄atun'dan bir inayet için dilekte bulundu: "(Eğer) benim bu sözlerimi kabul ediyorsan, annem Esi K̄atun, ¹⁷sol tarafımda 7 oğlum, sağında bir kızım

105 olmasını sağla¹⁷. (Eğer) bu sözlerime göre bana 7 oğlan garanti edersen, ben de yedisine birden "Bolod" adını vereceğim." (Böyle) ¹dua ederek ¹dışarı çıktı. Kraliçenin bu sözlerini duyan Noyan Bolod Ong, daha önce söylediklerini sona erdirdi. Tangğud'lu Ayin Temür adında (bir) adamın yedi yaşındayken K̄ulugur nehrine düşen Dayan Kağan'ı suya dalıp kurtardığı söylenir.

⁵⁻⁵ Moğ. *yekē egūden.*

yekē için bkz. § 25/6.

⁶ *kūnggen.*

⁷⁻⁷ Moğ. *yekē bosoga.*

⁸ *narin.*

⁹⁻⁹ Moğ. *eçikūle urğ a.*

¹⁰ *urtu* — Tü. *uzun.* [Moğ. r ~ Tü. z]

¹¹⁻¹¹ *kubi.*

¹² *ağ uu.*

¹³⁻¹³ *urğ ala—*

¹⁴ *ab—*

¹⁵ *kan köbegün.*

¹⁶⁻¹⁶ *kara beye.*

¹⁷⁻¹⁷ Moğ. *dotuğa-du engger-dür inu doluğan köbegün törögül. gadağa-du engger-dür min-u gagça ökin törögül gecü.*

(105)

¹⁻¹ *calbaricu.*

krş. ET. *yalvar*— "Yalvarmak, dilemek, istemek. niyaz etmek" [EUTS. 283].

Ondan sonra, Batu Möngke Dayan Kağan'ın onyedinci yılında Mandukai Sayin Katun kendisinin onunla birleşmesini sağladı (ve) aynı yıl Domuz yılında onu hanlık tahtına oturttu. Yapılan o duadan sonra Mandukai Sayin Katun'un 7 oğlu (ve bir) kızı oldu. Törü Bolod (ile) Ulus Bolod ikiz²di. Arsu Bolod (ile) Barsu Bolod ikizdi. Ondan sonra Sayin Katun, Oçir [Wçir/Oçar] Bolod (ve) Alcu [Alçu] Bolod'a dokuz aylık hâmile iken, Oirad'a saldırdı. O hâdisede, Sayin Katun, kayıp, attan düştü. Balagçin'li Bayan Böke (ve) Asud'lu Batu Bolod Böke, Kraliçeyi Mirağan'ın iyi konur³ atı üzerine kaldırdılar. Bu arada Baragud Otoğ'lu Sayin Sayıkan, Kraliçeyi korudu. Balagçin'li [Balgaçin'li] Bayan Böke (ve) Asud'lu [Nasud'lu] Batu

106 Bolod Böke, Kraliçenin atını sürüp gitmesini sağladılar. Bir ay sonra ikizler Oçir [Oçar/Wçir] Bolod [Bolad] (ve) Alcu [Alçu] Bolod doğdu. Ondan sonra ¹Al Buğura¹'nın doğmuş olduğu söylenir. Ondan sonra yedisinin de her birine "Bolod" ismini verdi. Uriangkan'lı Kutuğu Sigüsü'nin ²kız torunu ²Samur³ Tayıku [Teyikeü]'dan Kira Sança (ve) Kira Bolod doğdu. Diğer kraliçesi Küsi [Küüsi]'den ise Garadai [Geretü/Girudi/Garudi] (ve) Çing [Tayıçi] doğdu. Dayan Kağan'ın 11 oğlu oldu. Ondan sonra güneye doğru hareket ederek ⁴Çağan Ger-tei⁴ yöresine yerleşti. Erkigüd [Eregüd/Erkegüd/Erküd]'den öncüler gönder⁶di. Çin ordusunun yaklaştığını gördüler (ve) Kağan'a bildirdiler. Tekrar Erkigüd'lü Küdeng [Küdüng] (ve) Bubus'u öncüler olarak gönderdi. Ordunun onları Köke Kotan'dan karşılamak üzere geldiğini gördüler. Küdeng (ve) Bubus Kağan'a mümkün olduğu kadar hızlı geldiler. Biri onları çadırın arkasından uyandır⁷di. Diğeri bağlı olan atları çözüp getir-

² koyar tegüs.

tegüs, bkz. § 2, not 18: *Tegüs Sayin* "Kusursuz İyi" Kalm, *tögös* "vollständig, vollkommen, durchaus, bis zu ende"; Moğ. *tegüs, tögüs*; ET. *töke-ti* "ganz, vollständig", Çağ. *töküz* "vollständig". [KWb.406 a].

³ kongur, krş. § 6/13: *kongkor*.

(106) ¹⁻¹ Moğ. *Al Buğura* = Kızıl erkek deve...
buğura için bkz. § 13/1.

²⁻² Moğ. *açi ökin*.

³ *samur*

Osm., Krm. *samur*"Zobel", *su samuru*"Fischoter", Osm. *semur* "Zobel zobelfell" (> Bulg. TE 151 *samur*, Rus. *samur*"Wildeber").

< Fars. *sam(m)ür* [EWT. 400 a].

aynca krş. Kalm. *bulğan* "Zobel"; Moğ. *bulagan*; > Tar., Çağ., Tib. [KWb. 60a].

⁴⁻⁴ = Beyaz çadırı.

⁵ *karagül*, bkz. § 40/2.

⁶ Moğ. *garğa* — Tü. *gönder*—

⁷ Moğ. *seregül*— Tü. *uyandır*—

di. Kağan (ve) kraliçenin ata binip Mayın [Manca] ova⁸sı yoluyla kaçmalarını sağladılar. Gelin Çağaçğın Kātun, sincap⁹ derisinden gecelikle kaçtı. O Çağaçğing Bigiçi [Bigici/Kai Bigiçi],

107 ¹yüz yıllık¹ Tayıku olarak biliniyordu. Ondan sonra Kerülen'de yerleşti. Dayan Kağan, Mongğolcin'in üzerine zoraki bir yürüyüşe geçti. Türgen nehrinin sığığ²ının yanı³nda ⁴geceyi geçir⁴di. Mongğolcin bunu haber aldı (ve) ordusunu harekete geçirerek geldi. Türgen nehrinde karşılaştılar. Mongğolcin'den Dalad'lı Bağatur Nökürkei [Engkürkei/Nökürekei], boru⁵ları doğu⁶ya (ve) batı⁷ya (doğru) öttürerek onlara saldırdı. Kağan'ın ordusu ⁸korku içinde kaçıştı⁸. Bunlar korku içinde Türgen nehrinde kaçarken, Kağan tarafından sürülen Bağarin'in ⁹beyaz karınlı soluk sarı renkli at⁹ ¹⁰çamura saplan¹⁰dı (ve) düştü. Başlığ¹¹ının tepe¹²si çamura saplandı (ve) ayağa kalkamadı. Besüd [Besed] lü Toğon dedi ki: ¹³"Beyaz işaretli soluk renkli iyi at¹³ çamura saplanmış (ve) düşmüş." Besüd'lü Çağan Mağu Çarai'yi çağırıp dedi ki: "Attan in!" İki de aynı anda indi (ve) Kağan'ın başlığının tepesini dışarı çektiler (ve atına) binip gitmesini sağladılar. Besüd'lü Toğon (ve) Mağu Çarai (ve) Korlad [Korlad/Korlaus]'lu Kāra Törüdür Kağan'a yardım ettiler. Dayan Kağan ¹⁴ata binip git¹⁴ti (ve) Mongğolcin'in ordusunu

⁸ *tala*.

Çağ. *tala* "Ebene, Steppe"; Kzk. *ay-dala* idi.. Çağ. *dala*, Yak. *tāla* "çistoe poli" < Moğ. (KWb. 375) *tala* "offene Steppe" [EWT. 458a].

Kalm. *talʹ*; Kırg. *tala*, Skrt. *talah* od. *talam* "wüste, steppe" (KWb. 385).

⁹ *keremün*.

(107) ¹⁻¹ Moğ. *cagun nasutu*.

² *olom*.

³ Tü. *yanı* — Moğ. *degere*.

⁴⁻⁴ Tü. *geceyi geçir* — Moğ. *konu*—

⁵ *bürge*.

krş. DLT. *borguy* "üflenerek öttürülen boru" (III, 241).

⁶ *Baragun*, bkz. § 34/1.

⁷ *cegün*.

⁸ *ürgübei*.

⁹⁻⁹ Moğ. *çağan kuisü-tü koço morin*.

¹⁰⁻¹⁰ Moğ. *sibarda*—

¹¹ *duğulğan*, bkz. § 66/8.

¹² *oroi*.

¹³⁻¹³ Moğ. *sayın koço kalcin morin*.

¹⁴⁻¹⁴ Tü. *ata binip git* — Moğ. *morila*—

yen¹⁵di. Dayan Kağan, Türgen nehrinin kaynağ¹⁶ında atından indi (ve)¹⁷ ard kuvvet¹⁷lerini bekledi. Dayang Kağan Kesigten'li Noyantai Eçige'nin

108 kap¹larını kullanarak² çiy et² haşlarken, eti yere boşalttı (ve geri döndü. Bundan sonra, ordusunu Oirad'dan Uyiğud'lu İsmail [İsmayil/Samal]'in üzerine yürüttü. Ordusunu, başına subaylarından

Qorlad [Qorlod]'lu Toğoçi [Toğaçi] Sigüsü;

Kağuçid [Kuuçid]'li Esen Tükel, Çağan Aman, Çübün Bağatur [Çibün Batır], Minggatu [Minggan/Mingkatu] (ve) Arlud [Arlad] Moolan;

Kesigten'li Barçi, Ağlaķu [Aķalaķu], Labuğ (ve) Sigeçin;

Tatar'lı Tarķun [Dorģon] Qara (ve) Sara [Sira] Batulad;

Kemçigüdü'lü Qori Bayaķu [Bayaķu/Bayasu];

Qorlod'lu Babaķai [Babaģai] Örlög;

Taraçin [Tarayaçin]'li Baģasugai/Baģasuķai/Basuķai] (ve) Qor [Kour/Koni] Qabtaģai;

Burbağ [Burbuğ]'lı Mönģke Belku [Balbu], Döçigen [Döçigin], Beki [Bibi], Ögedei, Aka, [Esen] Temür-yin Sigüse [Sigüsün] (ve) Minggatu;

Sarķud [Saraķud/Sarnag-ud]'lu Esentei [Asantai]'yi koyarak yola çıkardı.

O ordu gelirken, İsmal'in çadırının³ duman kapağı³nı kontrol eden Alağ isimli kadın, o ordunun gürültü⁴sünü duy⁵du (ve) İsmal'a dedi ki: "Yer titriyor, niçin?" O kadın, ⁶iyi (ve) beyaz alınlı koyu renk (bir) at⁶ çözdü (ve) İs-

¹⁵ Tü. *yen* — Moğ. *daru* —

¹⁶ *ekin*

Kalm. *ekn* "anfang; erstes; oberstes; ursprung; anfangs des flusses, quelle; hefe (beim brotbacken); gehirn (des kopfes); Moğ. *ekin* Ma. *feki* "gehirn" [KWb. 118 a-b].

¹⁷⁻¹⁷ Moğ. *ķocam çireg*.

(108)

¹ *toğuga*.

bkz. Ölot. *toğ â tş* "der koch (auf reisen), der proviantanschaffer".

[*toğug açi*: Kh. *t'og õ* "kassel"; vgl. Kor. *tok* "a large jar"] (KWb. 397 a).

²⁻² *mika*.

³⁻³ *eçüke*.

⁴ *tübergen*.

⁵ *sonosu* —

⁶⁻⁶ Moğ. *sayin kaltar morin*.

mal Tayisi'nin binmesini sağladı. İsmal Tayisi, atına binmiş olarak o gürültü⁷yü araştırmaya gitti. Koralad'lı Tağaçi Sigüsi ile karşılaştı.

109 Toğoçi [Tokoçi/Tokoça] Sigüsi [Següsi/Ücecü], İsmal Tayisi'yi tanıdı¹ (ve onu) vurup öldürdü. İsmal Tayisi'nin Kolarai [Kolarai] isimli karısı²ni Toğoçi Sigüsi aldı. ³Göğüslük zırhı³nı Kağuçid'li Bağatur Minggatu aldı. Siker Tayıku [Teyikei]'ya yola çıkmasını söylediler. Ağla⁴ yarak, dinlemedi. Toğoçi Sigüsi kız⁵dı (ve) dedi ki:

6“Kocan Cinong kötü mü idi?”⁶

7 Oğlun Kağan kötü mü?⁷

8 Halkın Çakar(lar) kötü mü?⁸

Niçin (bir) başka adam için ağlıyorsun?”

Böyle diyerek kılıcını çekti (ve) bir atın üzerine oturtup yola çıkmasını sağlayarak, alıp götürdü. Siker Tayıku'nun doğduğu Babutai (ve) Burani'ye götürdü. Dayan Kağan annesi Siker Tayıku'yla karşılaştığı zaman, Toğoçi Sigüsi dedi ki: “Seni kıskan⁹anı öldürdüm. Senden ¹⁰nefret ed¹⁰ene ¹¹boyun eğdir¹¹dim.”

Ondan sonra, Siker Tayıku'nun Sira Mören üzerinde Sermeger [Sermerker/Sirmeger]'de öldüğü söylenir.

Oriad-Uyigud'lu Bigirsen Tayisi ziyâfet¹² için çorba hazırlıyordu. ¹³“Katarman yağı”ndan (yapılmış bir) çorba¹³yı, Bigirsen soğutup içiyordu.

⁷ çimege.

(109) ¹ tamığag, bkz. § 103/5: tani—

² aka (Notta eke kaydı da var.)

³⁻³ kuyag

⁴ uyi—

⁵ ağur—

⁶⁻⁶ Moğ. ere çin-u cinong mağu bulü.

⁷⁻⁷ Moğ. köbegün çin-u kağan mağu buyu.

⁸⁻⁸ Moğ. ulus çin-u çakar mağu bileü.

⁹ Tü. kıskan— — Moğ. ataga—

¹⁰⁻¹⁰ Tü. nefret et— — Moğ. ösiye—

¹² kırım, bkz. § 78/1.

¹³⁻¹³ Moğ. katarman-u tosu-tu silun.

Mangğolcin'li Töbsin'in oğlu Sayın Tülügegen [Tülügen], (onun tadına) susamıştı (ve) Bigirsen'den biraz çorba¹⁴ istedi.

110 Bigirsen soğutmakta olduğu çorbayı bir başka kab¹a koyarak, onu verdi. (Tülügegen) çorbanın sıcak² olduğunu bilmiyordu. (Çorbayı)³ içtiği zaman ağzı yandı³. Tülügegen içinden⁴ (şöyle) düşün⁵dü: “(Eğer dersem ki): ‘ben bu sıcak çorbayı yut⁶acağım’, yüreğim⁷ yan⁸acak. (Eğer dersem ki): ‘(Onu tükür⁹eceğim’, utanç verici olacak.” (Çorbayı)¹⁰ ağzında tutup soğuttu¹⁰. Damağ¹¹ının deri¹²si yüzülüp düştü. Tülügegen dedi ki: “Ölünceye kadar bu nefret¹³i unutamayacağım. ¹⁴Bir gün¹⁴ onun hakkında düşüneneğim.”

O, bu kin¹³i düşünürken, Dayan Kağan, Çakar (ve) Tümed'i alıp bir araya getirerek, Bigirsen'e karşı yola çıkardı. Mongğolcin'li Canggi Temür Ağlaķui [Aķalaķui/Aķalaķu]’ye bilgi almasını söyledi. Canggi Temür Ağlaķui’nin ne yaptığını sordu. Canggi Temür Ağlaķui dedi ki: “Heyhat! Benim bu zavallı¹⁵ vücudum barış¹⁶ içindeyken bir düşman¹⁷ var; sıhhat¹⁸ içindeyken hastalık¹⁹ var.”

¹⁴ Moğ. *silu(n)* = çorba.

Çağ. *şilen* “öffentliche Festlichkeit”. *şölen* “für das gemeine Volk bereitete Speise”, Doğu Tü. *şilen* “die für die Soldaten abgekochten Speiserationen”, *şölle* “ein Gericht aus Fleisch und Fett.”

< Moğ. (KWb. 371) *silün*, Kalm. *şülñ* “Bouillon, Suppe” [EWT. 446 b-447 a].

(110) ¹ *ayağan*, bkz. § 36/2.

² *kağan*.

³⁻² Moğ. *uguçağsan-dur aman inu kałabai*.

⁴ *dotorā-ban*.

⁵ Moğ. *sana-* – Tü. *düşün-*

⁶ *calgim*.

⁷ *cirüken*, krş. ET. *yürek* [EUTS. 307] : Tü. *y-* ~ Moğ. *c-*

⁸ Tü. *yan-* – Moğ. *tüle-*

krş. ET. *tügne-* “yanmak” [EUTS. 256].

aynca bkz. DLT.: *ütmek* “(kıl) ütölemek” (III, 252); *ütnek* “(kıl) yakmak, ütnek” (I, 171); *ütölmek* “yanmak, (kıl) ütölmek” (I, 193).

⁹ Tü. *tükür-* – Moğ. *garğ a-*

¹⁰⁻¹⁰ Moğ. *aman-dağan uguçig sağar körgebei*.

¹¹ *taqlai*.

¹² *arasun*.

¹³ *ösiyen*.

¹⁴⁻¹⁴ Moğ. *nigen çağ-tur*.

¹⁵ *mağū*.

¹⁶ *engke*.

¹⁷ *dayisun*.

¹⁸ *eregül*.

¹⁹ *ebçin*.

Bigirsen Tayisi bazı içki²⁰leri gümüş bir kabın içine dökerek Cangı Temür Ağlaķui'ye verdi. Canggi Temür Ağlaķui içkileri içiyordu (ve) dedi ki: "Bu benim içmemin (bir) hatıra²¹sı". Gümüş kabı elbisenin altına saklayarak dışarı çıktı. Canggi

111 Temür dışarı çıktıktan sonra, Bigirsen Tayisi: "Canggi Temür¹ hangi rastgele sözleri söyledi^{1?}" diye sordu. Talihini kâhin²e danıştı. (Kâhinin falı)³ kara öküz³ün boynuz⁴undaki nokta⁵da ortaya çıktı. "Benim talih⁶im kötü⁷!", diyerek, ordusunu topladı. Bu tarafta askerî birliklerin (çıkardığı) toz⁸u gördü (ve) oğlu Nemekü Çuyang [Nemeküçug/Nemkü Çuyang]¹a ne olduğunu sordu. Nemekü Çuyang: ⁹"Sizin bir çok beygirinizin tozu olmalı⁹!" diye cevap verdi.

Kağan geldi (ve ona)¹⁰ hücum etti¹⁰. Bigirsen kaçtı¹¹. Onu gördüler (ve) tâkip ettiler. Tam ona yetişecekleri sırada giydiği başlığı¹² alıp, uşag¹³ının giymesini sağladı. (Böylece) onları aldatarak kaçtı. Tümed'li Töbsin'in oğlu Sayın Tülügen [Tülügen] (ve) Kitad'un oğlu Ünügüçi [Ünengüçi] Yaķui Kurağçi [Kuruğaçi/Kurağaçi]: "¹⁴Başlıklı adam¹⁴ Bigirsen!" diyerek, (ona) yetişip çevresini sardılar. Bigirsen değil, uşagıydı. (Uşaga) sordular: "Prens¹⁵in nerede?" Onu göstererek: "İşte orada, gidiyor!" dedi. Bigirsen'e

²⁰ araki/arıki; bkz. § 36/4.

²¹ geriyes.

(111) ¹⁻¹ Moğ. *keseg busug yambar üge kelebe.*

² orkicu.

³⁻³ Moğ. *ķara ūker.*

⁴ eber

⁵ ūcüküi.

⁶ tölge.

Kalm. *tölgö* (veraltet) wahrsagerj, das wahrsagen mit knochen, würfeln, pfeilen od. and. [Moğ. *töl-gü, tölge* > Ury., Koyb., Sag. *tölge* "kleiner bogen zum wahrsagen";² Tü. *tüş* "traum", Kaz. *tölör*—"schlummern"] (KWb. 406 b).

⁷ mağū, krş. § 110, not 15.

⁸ toğusun.

⁹⁻⁹ Moğ. *olan aģta-yin ğin-u toğusun bui-ca gebe.*

¹⁰ dobtolbai.

¹¹ dutagabai

¹² duğulga, bkz. § 66/8.

¹³ kōteci.

krş. ET. *kōteci* "güden, saklayan, koruyan" [EUTS. 124].

¹⁴⁻¹⁴ Moğ. *duğulge-tu kümün.*

¹⁵ noyan, bkz. § 57/3.

yetiſip onu yakaladılar (ve) Kilcir [Kilçir/Kilçer]'in keder¹⁶i içinde onu öldürdüler. Denir ki, öldürüldüğü yerde tuz¹⁷ meydana gelmiş. Bigirsen Tayisi'nin oğlu Nemekü Çuyang, ¹⁸acı içinde ¹⁸dedi ki:

¹⁹“Doğmuş olanı yok ettiler;

Büyümüş olanı kazıp attılar; ¹⁹

112 ¹Dışarı çıkmış olanı ısırıldılar,

Kara kafanı aşağı yattırın.” ¹

İbarai [İbira] (Tayisi)'nin ²küçük kardeşi²i, Uriangkan'lı Bayan Tuğtu'nun kısırak³larını, ⁴terbiye edilmemiş (bir) kula beygir⁴ ile beraber bedelini ödemedi (ve) bunun yerine o gelip sürüyü götürdü. İbarai'nin küçük kardeşi onu takip etti (ve) kılıç ile vuruştular. (Bayan Tuğtu) öldü. Bu sebeple daha da fazla bedel⁵ ödenmiş oldu. Dayan Kağan'a Barağan Gurban Tümen'den Mongğolcin'li Ölcei'nin oğlu Onggurkai (ve) Ordos'tan Kälığaçin'li Utağaçi Sabi, Çağan Ger'de, “Bu bedeli kontrol edin!” diyerek bir teklif sundular. Hayatlarının bağışlanmasını dileyerek, haberci olarak geldiler (ve) dediler ki: “Bizim ülkemizi yönetin!”

Dayan Kağan yola çıkmadı. Oğlu Ulus Bayıku Abakaı'yi yolladı (ve) Korlod'lu Babakai Örlög [Örlüğe]'ün ona eşlik etmesini sağladı. Bir haberciyi, Ongkurkai'yi yanında tuttu. Diğer⁶ haberci Utağaçi [Utağçi] Şabi [Sabi], toplantıdaki insanların yanına döndü. Abakaı, Çağan Ger'e vardı. (Bir) ⁷adak adadı (ve) secde edip selâm verdi⁷. Abakaı ile giden yoldaşları⁸ Uyiğud [Oyirud]'lu (bir) adama bir at için borç⁹lanmışlardı. Gelip kendi borcunu alacağını söyledi. Tartıştular (ve) birbirleriyle döğüştiler. Abakaı dedi ki: “Niçin benim arkadaşlarıma çatıyorsun?”

¹⁶ *töküm.*

¹⁷ *dabusu.*

¹⁸⁻¹⁸ *gasıgu-tan.*

¹⁹⁻¹⁹ *Moğ. törögsen-i tönken bile,
urğuşan-ıyan ukum bile.*

(112) ¹⁻¹ *Moğ. garuşan-ıyan kaçam bile
kehtebei çi gecü kelebei*

² *degü.*

³ *emlig kula.*

⁴⁻⁴ *acarga-tan-i kula.*

⁵ *yala.*

⁶ *nögüce.*

⁷⁻⁷ *takin mörgübe.*

⁸ *nöküd, bkz. § 30/1: nöker.*

⁹ *öri.*

113 Kızdı (ve) gidip o adamı öldürdü. Uyiğud'lu İbarai Tayisi (ve) Ordos'lu Legüsi Ağlaku [Akalaku] geldiler (ve) bu durumu gördüler. Kızdılar (ve) azarlayarak şöyle dediler: ¹“Bizim ülkemizi yöneteceğini söyleyerek geldi. Bizim kafalarımızı yöneteceğini söyleyerek mi geldi?² Bu ayırımı yapabilecek bir insanın bundan sonra kime faydası olacak?”

Birlikler geldi (ve) karşılıklı savaştılar. Bağatur Kürisün atından indi (ve) iyi gri atını Abakai'ye vererek, (onun binip) kaçmasını sağladı. ²Ger-ün Noyad²: “Biz senin yanında öleceğiz!” dediler (ve) onu yalnız bırakmadılar. Abakai'ye Çağan Ger'i sığınak olarak verdiler. (Orada) katliâm oldu. Ger-ün Noyad'ları yendiler (ve Abakai'yi yakalayıp öldürdüler. Mongğolcin'li Kosoı Tabunang'ın karısı Dağulang Günci bunu işitip geldiğinde, onlar öldürülmüşlerdi. ³Günci, Mongğolcinlerin çadırlarını, yas alâmeti olarak söktürttü³.

Abakai'nin öldürüldüğünü duyan Kağan, ordusunu toplayarak geldi. Bütün subayları: “Elimizde tuttuğumuz Ongkurkai'yi öldürelim!” dediler. Kağan, o adamın arkasına oturmasını sağladı: “(Onlar) oğlum Abakai'yi öldürdüler. Senin kimin öldürüldü!” diye, şikâyetini Tanrı'ya yakardı.

114 Dedi ki: ¹“Akıp giden kanları (ve) yatıp kuruyan kemikleri Sen Tanrım (ve) sonra sen Kutsal Bey bilin!¹”

Barsu Bolod Cinong, büyük ablası Doğulang Günci ile birlikteydi. (Onlar yapılan) bu kötü işin korkusunda iken, Dayan Kağan'ın sefere çıktığını Barağun Tümen duydu. Oirad'lı İbarai Tayisi, Ordos'lu Legüsi (ve) Ağlaku Tümen'li Sayın Kosoı [Kosoı] (ve) Babaakai Sigüs hepsi birbirlerine şöyle dediler: “Eğer (bir) atmaca², elde kontrol edilirken sahibine saldırırsa, onun kime faydası olur? Mongğolcin'e karşı tekrar kötü düşünelim!”

Büyük ablası Doğulang Günci, Cinong Barsu Bolod'un yedi adamı Ordos'dan Köbegüdü'lü Temür Tayisi, Burbuğ'lu Elcige [Elcigen/Elçige] Örlög,

(113) ¹ Moğ. *törü-yi bidan-i casaya gecü ireçem-ca terigün-i bidan casaya gecü iregsen bilü.*

² “Sekiz Beyaz Çadır” (Naiman Çağan Ger)'in muhafızları.

³ Moğ. *Günci Moggolcin-u ger-i bökeliygecü belbesüreğülbei.*

⁴ Moğ. *Abakai-yi koruguba gecü Kağan sonuscu çireg-iyen kuriyacu irebe.*

(114) ¹ Moğ. *koçorku çısun-i ağıracu keblekü yasun-i tengri çı mede. ded ni bolosa ecen boğda çı mede gebe.*

² Moğ. *singkur sibagun.*

krş. § 22, not 6: *songkur sibagun.*

Daladtai'li Alağçı, Singkur'lu Tuğtu Bayıku (ve) Tabuğ Döçiyen, Balagçin'li Esen [Ese] Örlög [Öilög] (ve) Qorlad'lı Tabuğu ile birlikte yolladı. O zor yolculuk³ta beşik⁴teki çocuğun erzağı tükendi (ve) onlar⁵ yabancı soğan⁵ları koparıp, çocuğa yedirerek onu beslediler. Bu sebeple çocuğa Kümel⁵ dediler. Ona Mergen Kara Cinong dendi. Oğlu

115 Abakai'yi öldürdükleri için Dayan Kağan ordusunu harekete geçirdi. Barağun Tümen bunu duydu (ve) onu karşılamak üzere bir ordu hareket ettirdi. Dalan Terigün'de karşılaştılar. Alağçıgud'lu Çağan Cağarin (ve) Ücümüçin'li Eltüngge [Eltengge] Bağısı, kehânetler görerak Kağan'a dediler ki: "İbarai'nin hayatı ateştir¹. (Eğer biri) ateşin üzerine su² atarsa iyi olacak." (Bir)³ ateş yak³tular (ve) gümüş (bir) kabın içindeki suyu üzerine boşalttular. Ongniğud [Ongnağud]'lu Tülügetei kâhin⁴ dedi ki: "Borcigin'in soy⁵undan bodur⁶, kırmızı bir adam çıkar; ⁷adamdan dönmüş bir kara adam⁷ (ve) kaplan⁸ gem⁹i olan bodur (bir) adam (eğer) düello yerine giderlerse, fethederler."

Qorçin'li Ordağukai Noyan oğluna önderlik ederek, ¹⁰beyaz kula¹⁰ (bir) atla geldi. Güngörmüş¹¹ Tabun'lu Sayın Çakiça, ¹²halkları tanıyan¹² Mağu Minggan'lı Ulum [Ulus], ¹³keskin dilli¹³ Tatağalçin'li Bağa Suğai, ¹⁴çok dilli¹⁴ Kereyid'li Ultu [Ulatu] (ve) ¹⁵iyi dilli¹⁵ Aldaçin'li Sayımağa(n) dedi ki: ¹⁶"Zaman öğle vakti olsun¹⁶." Barbuğ [Burbus]'lu Bayan Örmeger Dayan

³ yabudal.

⁴ ölögei.

⁵ kümel.

(115) ¹⁻¹ Moğ. *amin gal bui*.

² *usun*, bkz. § 29/10.

³⁻³ Tü. *ateş yak* — Moğ. *gal tüli*—

⁴ *singsıçı*.

⁵ *töröl*, bkz. § 60/4: *töröbe*.

⁶ *dörbelcin*, krş. Tü. *törtkül* (KWb. 100 a).

⁷⁻⁷ *kümün-eçe boluğ san kara kümün*.

⁸ *bars*, bkz. § 15/8, 41/10: *baras*; § 22/5, 28/3: *bars*.

⁹ *ciluga*.

¹⁰⁻¹⁰ *çağan kula*, bkz. § 41/4: *ula*.

¹¹ *çağ-i medegçi*, bkz. § 30/5: *çak*.

¹²⁻¹² *ulus-i medegçi*, bkz. § 25/6: *ulus*.

¹³⁻¹³ *baran keletü*.

¹⁴⁻¹⁴ *olan keletü*.

¹⁵⁻¹⁵ *sayın keletü*, bkz. § 1/21: *sayın*.

¹⁶⁻¹⁶ *çağ edüi edü boltugai*.

Kağan'ın bayrağ¹⁷ını sakladı (ve) hile ile yerine Uriyangkan'ın bayrağını dikti. Ordağukai Noyan'ın oğlu Burkai, Tabun'lu Çakiça, Sayımağa'nın oğlu Bartung, bu üçü öldüler.

116 (Denir ki) Burkai Ong [Wang], Bağasun Tabunang (ve) Çakiça Nomun, bu üç adam kehâ²netler¹e uydular. Barağan Tümen²yay-anahtarı terkinde geldi². Bunun üzerine Dayan Kağan kara ordunun komutanı Oyrad'lı Següse'ye sordu: "Bu durumu kesinlikle bilecek misin?" Següse dedi ki: "Böyle (bir)³yay-anahtarı³na karşı boğa boynuzu iyidir."⁴Altmışbir boğa boynuzu durumu yaptılar⁴. Barağan Tümen, Kağan'ın bayrağı bu diyerek, Uriyangkan'ın bayrağına karşı savaştı. Ordağukai Ong, oğlu Burkai, Oriangkan'lı Bayakai Bağatur, Korçin'den Tabun'lu Sayın Çakiça Bağatur (ve) Tabun Otoğ Kalka'dan (bir) prens soyundan Bağasun Tabunang, (bu) beşi ordulara kumanda ettiler. Bunun üzerine Uriyangkan kaçtı. Tümed'in ordusu onları takibe gitti. Bunun üzerine onlar Kağan'ın kara bayrağını çıkarttular (ve) açtılar. Tümed'i kırıp yendiler. Barağan Tümen'in bir çok askeri Kağan'ın (bu) kara bayrağı kendilerinin bayrağı diyerek yanlışlıkla geldiler (ve) öldürdüler. Bu

117 katliâm¹dan İbarai Tayisi kaçıp kurtuldu. Dayan Kağan, Barağan Gurban Tümen'in idaresini aldı (ve) onları kendi güc²üne kattı. Çakiça Bağatur geri dönüp: "İçeri gireceğim!" dedi. Başlığını çıkardı (ve) içeri başı açık olarak girdi. İçeri girince Çakiça dedi ki: "Böyle (bir) hükümeti her gün böyle karşılamayacağım!"³Dörtnala geldi (ve) kılıcıyla dövüştü³. O kılıç dövüşünde Çakiça'nın baş⁴ını kötü yaraladılar. Çakiça atından düştü⁵. Yerde uzanan adam kendisini kaldırdı (ve) diğer taraftaki⁶ demir üzengi⁶li ada-

¹⁷ *tug*, bkz. § 37/3.

- (116) ¹ *singsin*, krş. § 115, not 4: *singsiçi*.
² Moğ. *nomun tülkigür bayiri gecü irebei*.
³ Moğ. *nomun tülkigür*.
⁴⁻⁴ Moğ. *ciran nigen buka-bar seçigür bayiri kibi*.
(117) ¹ *alaldukuı*.
² *erke*, bkz. § 25/6: *erk*.
³⁻³ Moğ. *gecü gücü çabçılaldubai*.
⁴ *tolugai*.
⁵ *unabai*.
⁶⁻⁶ Moğ. *temür dörüge*.
temür için bkz. § 1/20.

mın ayağını bir vuruşta kesti. Uşağına gelerek sordu: ⁷“Hâkimiyet sahası ⁷ kimindir?” Uşağı dedi ki: “Saha bizimdir!” Çakiça: “Beni zaman mağlûb etti!” dedi (ve) öldü.

Ondan sonra, Dayan Kağan Barağun Ğurban Tümen'e yaptığı savaşta, kendisine savaş alanında yardımcı olanları “Darkan”⁸ yaptı. “Çakiça'nın soy⁹unun prensi olmasın!” diyerek, onları mükâfatlandırdı. “Oyirad'lı Sigüse (ve) Ağlağçı'nın soyu yedi nesil⁹ boyunca vergi¹⁰den muaf olsun!” diyerek, onları mükâfatlandırdı. Bağasun Tabunang'a Sayin Mandukai Kätun'dan doğma tek kızını

118 verdi. Bundan sonra, Barağun Ğurban Tümen kendi aralarında savaştı. Ordos'lu Ağlağu, Legüsi (ve) İbarai, bu üçü öldürüldü. Legüsi'yi Erkigüdü'lü Kelekei yakaladı (ve) onu öldürdü.

Kelekei Dayan Kağan'a dedi ki: ¹“Sizden nefret eden ¹ (Legüsi'yi) hakladım; ² sizin rakibiniz ² olan (Legüsi'yi) öldürdüm!” Bunun sonunda Keleki'yi Dayan Kağan mükâfatlandırdı³. Sonra Mongğolcin'li Kosoı Çi Tabunang (ve) Temürgen ⁴ teslim oldular⁴. Kırçin'li Ordoğukai Ong dedi ki: “Barağun Ğurban Tümen'i bölelim (ve) alalım. Bizi tehdit etmiş olanlara bir işaret koyduk. Bütün kapılarımızda bizden nefret eden adamları görevlendirelim. (Eğer) bizden nefret eden herkesin gitmesine müsaade edersek, bizim önderliğimizin küçülmesine sebep oluruz. Doluğan⁵ Otoğ Kırarçin'li bütün⁶ büyük Yüngsiyebü'leri bizim Doluğan Otoğ Kırçin'le birleştir. Ordos'lu Nayman⁷ Otoğ ortada. (Onları) Nayman Otoğ Çakar'la birleştir. ⁸ Arban koyar⁸ Tümed'i, Arban koyar Kalka ile birleştir!”

Dayan Kağan, (Ordoğukai) Ong'un bu sözlerine göre hareket edemedi. Oğlu Barsu Bolod Cinong'u Barağun Ğurban Tümen'in başına oturttu.

⁷⁻⁷ Moğ. *törü tögörig*.

⁸ Moğ. *darkan*, bkz. § 24/6.

⁹ *üre*, bkz. § 41/6, 90/2.

¹⁰ *alba*.

(118) ¹⁻¹ Moğ. *ösiye-tü-yi çin-u*.

²⁻² Moğ. *atağa-tu-yi çin-u*.

³ *dargalaba*.

⁴⁻⁴ *orocu ögbe*.

⁵ Moğ. *doluğan* = yedi.

⁶ *düng*.

⁷ Moğ. *nayman* = sekiz.

⁸ Moğ. *arban koyar* = oniki.

119 Ordağukai Ong [Wang], atının başına vurarak şöyle dedi: “Onun halefleri acı çekerek ölecek!” (Denir ki) o hâdisede Korçin’li Ordağukai Ong, Ordos’lu Tayilatar [Tayiltai/Tayiltar]’ı ¹ (bir) gecelik oda ücretini vermediği için öldürdü ¹. Kõngkulai [Kongkuli]’nin kendisine iftira ettiğini söyleyerek onun burnunu kesti (ve) öldürdü. Bu sözler herkes tarafından duyulacaktır. Dayan Kağan 44 yaşındayken öldü.

Dayan Kağan’ın ² büyük oğlu ² Törü Bolod, ³ hanlık tahtına oturamadan ³ (ve) ⁴ soyu olmadan ⁴ öldü. Küçük kardeşi Ulus Bolod hanlık tahtına oturamadan İbarai Tayisi’nin ellerinde öldü.

Ondan sonra, Bodi Alağ’ın küçük olduğunu söyleyerek, amca ⁵’sı ⁶ büyük hanlık tahtı ⁶’na oturdu.

Ondan sonra, Bodi Alağ, Cegün Gurban Tümen’i de alarak Nayman Çağan Ger’e gitti (ve) selâm vererek dedi ki: “Hanlık tahtına ben oturacağım.” Barsu Bolod Cinong’a dedi ki: “Ben gençken tahta usülsüzce ⁷ oturdunuz. Şimdi beni eğilip selâmla. Eger selâmlamazsan, seninle savaşıacağım.” Böylece onu kabaca azarladı. Bu sözler üzerine Barsu Bolod Cinong: Kağan haklıdır!” dedi, eğilip selâmladı. “Eğilip selâmlayacağım!” dedi.

120 (Bodi Alağ Kağan): “Eğer sen bunları söylüyorsan, yine de iyidir!” dedi (ve) Nayman Çağan Ger’i selâmlayarak büyük tahta oturdu.

Bundan sonra geri dönmek üzereyken, Alağ Kağan, Korçin Tümenli Bağatur Moloçi, gebe ¹, ² saman sarısı reng ²’inde (bir) kısrağ ³’la geldi (ve Bodi Alağ Kağan’a): “Geri gidip bu Barağun Tümen’in ön hatlarına bir saldırı yapalım!” dedi. Bu sözleri Bodi Alağ dinlemedi. Moloçi Bağatur kızdı (ve) dedi ki: “Sürecek sadece gebe (bir) kısrağım var. Geriye nasıl boş ellerle dönersin?”

(119) ¹⁻¹ Moğ. *konuğ ese ögbe gecü.*

²⁻² Moğ. *yeke köbegün.*

³⁻³ Moğ. *kan oro sağuga edüi.*

⁴⁻⁴ *üre ügei.*

⁵ *abaka/abaga.*

⁶⁻⁶ Moğ. *yeke kagan oro(n).*

⁷ *yosun ügei.*

yosun için bkz. § 25/3, 48/5.

(120) ¹ *boğos.*

²⁻² *kuğagci, krş. § 41, not 4: kula.*

³ *gegü.*

⁴ *küiyen.*

Sigüsütei'nin oğlu Bolokai Ong, Tayisung Kağan'ın intikamı peşinde olarak geldi. Buğurultu Çibden'in oğulları Moloçi, Alçuçutai (ve) Aluri, bu üçü, sefer kazıkları çaktılar (ve) onları ele geçiremeyip geri döndü.

Ondan sonra, çit⁴in oraya kazık çaktılar (ve) yakalanmadılar. Ondan sonra "küliye ağacı" keserek geldi (ve) dedi ki: "Negü [Elkü/Enekü] Yadağu Ürgüne [Ügürgene/Ürgene]'yi keseceğim. Onon (nehirin)'deki Saçaçağandı'nun büyük ada⁵sında karşılaştılar. Büyük tepe⁶ Bitari de büyük (bir) meydan muharebesi⁷ yaptılar. Esebüri'nin oğlu Ebüçei Bağatur dedi ki: ⁸"Yağız yer⁸ titre⁹yebilir;

121 ben Ebuçei [Ebeçei], esmer tenli olan, titremeyeceğim!" Atından indi (ve) bir ok atışıyla gözlerinden birini kaybetti. Düştüğü zaman adamın biri bağırsak'larını deşmek üzereydi. Bel²ine bağlı olan atı onu çekti. Ebüçei kalktı, o adamı (ve) atını, ikisini (de), ok atarak vurmaya başardı. Onu karşılayacak olan Tülügegen'in oğlu Mendü Darқан'ın atı ³Sayın Sağaral³'in bir ayağı ok vuruşuyla kırılmıştı. Altı üç ayakla büyük (bir) ağacın üzerinden atlamayı başardı.

Ordoğukai'nin oğlu Uyangku Bağatur, Mendü Darқан'a ⁴soluk ceviz rengi at⁴ını getirip verdi (ve) gelmesine müsaade etti. Qorçin Tatağalçin [Tatalağçin]'li Bayitu [Bayiu] (ve) Kereyid'li Bolai bir kadının (sırasıyla) küçük karesi⁵ (ve) koca⁶sı idi. Bağarangğud [Bağaring-ud]'lu Tögöli [Tögüle] (ve) Qoğulai kuzen⁷diler. ⁸Kuvvetlere önderlik eden bu dördü öldüler (ve) o hâdisede ele geçmediler⁸.

⁵ aral.

Uyg. aral "Dickicht", Çağ. aral "Insel", Şor. arl "Insel" < Moğ. (KWb. 14) aral "Insel", Bury. alar(> Yak. alar"iesok", Rus. alar) < (Ramst., JSFOu 32²:3) *paral [EWT. 23A].

⁶ kosiğun.

⁷⁻⁷ bayiri

⁸⁻⁸ boro gacar = yağız yer.

⁹ ködö-

(121) ¹ gedesün.

² büsen.

³⁻³ = İyi Gri.

⁴⁻⁴ siğul morin.

⁵⁻⁵ degüü.

⁶ kürgen aka.

kürgen için bkz. § 12/14: kürke.

aka için bkz. § 4/8.

⁷ üyeleged.

⁸ Moğ. tede dörbegüle kosiğulacu ükübe. tegün-dür ese abtaba.

Ondan sonra, Mendü Darğan başta olmak üzere hareket etti (ve) Karayın Korokan-u Tedüi Cida Çilağun'da savaş durumu aldı (ve) siper kazıkları dikti. Solongğud'lu Karağçin Tayibuçin'in soyundan Sağata'nın oğlu Sayın Tamağatu (ve) Aldaçin'li Sayın Kuçutai, kuvvetleri idare ediyorlardı. Cögötei [Cegütei/Nöküd-tei] Bağatur, büyük ağabeyi Kükültei Bağatur'a dedi ki: "İzin ver, ikimiz dışarı çıkalım.

122 Ben yirmi adam tarafından ele geçirilirim. İki adam mı beni ele geçirecek? Sen kal, ben dışarı çıkacağım."

Tamağatu'yu (bir) ¹okla vurdu ¹. Sayın Kuçutai onunla göğüs göğüse döğüş etmeye gittiği zaman, Tamağatu kalktı (ve) Kököltei'nin "Borbi ²" [Boro/Borbai] girişini kesip, onu öldürdü. Bundan sonra, onu almadan (ve) dokuz yüz (baş) at ³ alarak geri geldi. (O) yorgun olduğu zaman, Mendü Darğan yola çıktı (ve) Ügürgene [Ürgürgene] nehrinin yukarı tarafından dört nala at sürdü; Aluri Bağatur'u, Burķai'nin oğlu Arsaķu Buvima Ong'u seçerek onu öldürdü. Alçuğutai'yi atların arasına bağladı (ve) çekip gidiyordu. Alçuğutai dedi ki: ⁴"Alçuğutai'nin eskimiş zehiri, Alağçigud tarafından etrafa saçılan zehirdir."⁴ Alçuğutai'ye (bir) balta ⁵ ile vurup öldürdü.

Mendü Ong, Moloçi [Molocai]'yi (bir) atın üzerine bağladı (ve) Bodi Alağ Kağan'a geldi (ve) Sarkinağ'ın keder ⁶i içinde onu verdi. Onu öndürdüğünden Mendü Ong'u mükâfatlandırdı. İşte bu, "Kasar'ın soyu bu tek görevi Kağan'ın soyu için yerine getirdi." Sözüünü anlatmak isteğidir.

Ondan sonra, Bodi Alağ Kağan, Koyun yılının yedinci ayının onuncu gününde, Cutalang [Cutulung] Ünder [Ündür]'de öldü (1547).

Ondan sonra, Domuz yılında (1548) Darayisun(g) Küdeng Kağan büyük tahta oturdu. O Kağan'ın zamanında,

(122) ¹⁻¹ Moğ. *sumun-a qarubai*.

² C. Bawden bunu "Achilles" olarak çevirmektedir.

³ *aduğu(n)*.

⁴⁻⁴ Moğ. *Alçuğutai-yin üdelügsen kour-un alağçigud-un tarakasun koura gebe*.

⁵ *süke*.

Kalm, *sük^u*, *sük^o* 1) "axt; auch männername", 2) (G) "schraubenzieher". [Moğ. *süke*; Çağ. *sükü*; Tu. *sukā*, *suko* etc. id., Ma. *suhe* id.] (KWb. 340 a).

⁶ *tökum*.

123 ¹nizam yeniden düzenlenmiş (ve) insanlık anlayışı tesis edilmişti¹. (Aynı zamanda) Altı Büyük Ulus'u yatıştırdı². 38 yaşında, Yılan yılında öldü.

O Kağan'ın, Barsu Bolod Cinong'un oğlu, ilâhî kuvvetiyle meşhur Gegen Altan Kağan'ın zamanında ³Beş Rengin³ (ve) ⁴Dört Yabancı Toprağın yüce insanları⁴, babamız Kutsal Bey tarafından kurularak bir araya büyük acılar içinde getirilmiş; doktrinin ana prensibi Ögedei Kağan, Külüg Kağan (ve) Möngke Kağan zamanında konulmuş (ve) barış dolu hükümet (ile) muhteşem din Kubilgan Seçen Kağan tarafından kurulmuş (ve) saray⁵lar, kasaba⁶lar, kale⁷ler (ve) şehirler⁸, bir zamanlar onun tarafından inşa ettirilmiş.

Ondan sonra, Elbeg Kağan, Adai Kağan (ve) Tayisung Kağan'ın intikamı peşinde koşarak (ve) Ağbarçin Cinong'u bir suikast neticesi öldürdükleri için, bütün o eski düşmanları hatırlayarak, denir ki Oirad'lı (ve) Çinlilerle savaştı.

Sayın Altan Kağan, pişmanlıkla giderek, Andowa [Amdoya] ve Sirayığur halkını Tanggüt (ve) Tibet⁹ ön hatlarının bu tarafındaki gücüne kattı (ve) üç kahraman¹⁰

(1) Arig [(n) arwas] sangkarçin [Engkerçes/Sanggarçin/Sangkir] skeb [gebe/skip/kkib/çaşkiba]*,

(123) ¹⁻¹ Moğ. *törü töbsıdcü törögen nıgedcü*.

² Moğ. *amurlıgılbai*

krş. ET. *amal* = *amil* = *amul* = "sâkin, uslu, yavaş" [EUTS. 13]; *amrul*— "yatıştırmak, sâkinleşmek", *amrıtur*— "Yatıştırmak, teskin etmek" [EUTS. 14];

DLT : *amrul*— ~ *amurt*— ~ *emrül*—(III, 427, 429), *amul* (III, 131).

³⁻³ Moğ. *tabun öngge*.

⁴⁻⁴ Moğ. *dörben kari yeke ulus*.

⁵ *ordu*, bkz. § 47/2.

⁶ *karşı*.

krş. ET. *karşı* "saray" [EUTS. 169]; OT. *karşı* "Han sarayı, köşk (DLT. I, 255, 423; III, 374).

⁷ *kota*, bkz. § 50/2.

⁸ *balğad*, bkz. § 43/3.

⁹ *Töbed*.

Kzk. *töböt* "eine Art grosser Hunda", Yak. *töböt*.

— Moğ. (KWb. 417) *tübüd*, *tübed* "Tibet"

< ET. *töpöt* od. *tüpüt* "Tibet" [EWT. 492 B].

¹⁰ *bağatur*, bkz. § 88/4.

* *Arig Sans-ırgyas ırgya-skab*.

(2) Lolom [K̄alobom/Oğlobom] Çürçe [Çaruça/Çurça/Çuurça] **,

(3) Stgarang [Astağrinring/İstağarang/İstağaring] Serentei [Serengter]***'yi

124 yanına alarak, onlardan vergi aldı. Oyirad'a saldırdı (ve) Calaman Törü'yü öldürüp, bir kısım¹ halkının başında bulunan ağabeyine boyun eğdirdi. Çin (—Kitad) ülkesine saldırdı (ve) kaleleri, şehirleri yok ettiği esnâda, Çinlilerin Dayiming Kağan'ı, korku içinde, ona vergi (ve) ganimet verdi (ve) Altan Kağan'a Süi [Süg] Wang ünvan²ını verdi.

Ondan sonra, Casağ [Casağ-tu/Casağ-tu-tu] Tümen Kağan büyük tahta oturdu. ³Çok değerli din³i sürdürdü (ve) ⁴eski düşman⁴ Çinlilerin ülkesine saldırılara devam etti. Çinlilere karşı (bir) sefer yaptı (ve) onlarla savaş alanında karşılaştığı zaman, Nananggir [Anggir/Nanangi/Alanggi]'i, kuvvetini kendisinininkine kattığını söyleyerek mükâfatlandırdı.

O Kağan'ın zamanında, aynı⁶ Altan Kağan, Toğuşan Temür Kağan zamanında kaybolan idâre (ve) yarıda kesilen doktrin hatırına Diyan [Dayan] kiya vasitasıyla Boddhisattva Kuan Shih Yin'in ruhuna sahip olan ⁷ Kütuğ-tu Komsim Buwathi Satoyayın K̄ubilğan Damcin Mçamba Suwadnam Rjamso

** *Slob-dpon ços-rje.*

*** *Stgarang c'e rin skab.* (Sağang Seçen'in Urga elyazmasında *Sanrtag Serinskab* şeklinde geçer.)

(124) ¹ *bölüg*, bkz. § 55/7.

² *çola.*

³⁻³ Moğ. *erden-i saçin nom.*

erdeni için bkz. § 36/1.

saçin için krş.

*seç-en: Çağ., Krm., Oyr. Tel. *çeçen* "schönrednerisch, beredt",

Kkir. *çeçän*, Soy. *çeçen* (> Moğ. KWb. 428 *çeçen*, *seçen* "scharfsinnig" "Scharfsinn", Yak. *sä-sän* "povestvovanie") [EWT. 407 a].

nom için bkz. § 3/3.

⁴⁻⁴ Moğ. *erten-i ös.*

erten için bkz. § 56/12: *erte.*

⁵ *küçün*, bkz. § 88/7.

⁶ *mön.*

⁷⁻⁷ Moğ. (Kutuktu) *Komsin buwathi satoya-yin*
/[*bhodi satowa-yin/Bodisatua-yin/Bodisong-yin*]
k̄ubilğan damcin [*damçin/damçid*] *mçamba*
[*mcanba/canba/mçuba*] *suwadnam rcamso*

Ꞑutuę-tu Dalai Blama⁷'yi Manęusiri Ꞑutuętu (ve) Węirabani⁸'nin ruhuna sâhip olan ⁹Ꞑubilęan camt'uu iręayınrunę Ꞑutuętu⁹'yu bir çok ¹⁰bilge kişi ¹⁰(ve) lamaların başına gelmek üzere dâvet etti (ve) muhteşem bir ilerleme temposu içine girmelerini sağladı.

125 Erketü Cuu Sikamuni Buręan'ın bir benzerinin mücevher¹den, altın (ve) gümüşten yapılmasını sağladı. Arası kesilen doktrine devam etti. (ve) yıkılan nizamı düzenledi; Beş Rengin (ve) Dört Yabancı Toprağın yüce insanların Seçen Kağan'ı kadar kutlandı. Casağtu Kağan Domuz yılında (1539) doğmuştı.

Ondan sonra, Buyan Seçen Kağan büyük tahta oturdu. ²Muhteşem dinlerini etrafa yaydı² (ve) eskiden³ Tayisung Kağan tarafından kaybedilmiş olan ¹altın mührü⁴ alarak, daha da barış dolu kurallarla yüce halkın tamamını iyice uzlaştırdı. Seçen [Seçin] Kağan zamanında, Gegen Altan Kağan'ın oğlu Sengge Temür Döğüreng Kağan'dı. Sümer Mergen Tayıcı'den ⁵Suyatnay Camso Dalai Blama Ꞑubilęan⁵'in ruhunu almış olan bir oğlu oldu. İsmi ⁶Yuyantan [Yuwantan/Yöntün] camso [camso] idi. Dalai Blama'nın ruhu-

[sodham camso/sodnm camso] Ꞑutuę-tu

dalai blama [lama ekilen].

Bawden'de : *T'ams-ęad mk 'yen-pa bsod-nams rgya-mc'o Kutuğtu Dalai Blama.*

⁸ Bawden'de : *Vajrapâni.*

⁹⁻⁹ Bawden'de : *C'am-mdo rje-drun, Kutuğtu.*

¹⁰⁻¹⁰ *merged, mergen*'in çoğulu

Tel. *mârg ä* "eine geschichte Hand habend geschicht", Tel. *pârg ä*; Uyg., Trkm., Şor., Leb. *mârgän*, Tel. *mârgän* "Schütze", Kzk. *mergän*. Leb. *pârgän* id., Sag. *mergän* "schwer, gewaltig, stark", Soy. *mergen*, Hak. *mârgän*, *bârgän*, Çuv. *mar-Gan (> Çer. OÇW *maręan* "genan (schussgerecht)"; Osty. TLO 127 *maręan*; Wog. TLW 138-9 *merkan*, Vog. Räs. FUF 19A: 84 *kal-mârgän* "Fischmöve"; Kam. Joki 228 *mergen* "weittragend, sicher") < Moğ. (KWb. 262) *mergen* "geschickt, Jäger" (> Lam. *mergen*) [EWT. 335 a].

(125) ¹ *erdem*, bkz. § 36/1.

²⁻² Moğ. *erden-i saçin nom-i delgeregülcü.*

bkz. § 124, not 3.

³ *erten-ü*, bkz. § 56/12: *erte.*

⁴⁻⁴ Tü. *altın mühür* (damga) = Moğ. *altan tamaga.*

altan için bkz. § 1/15, 26/1.

tamaga için bkz. § 37/1.

⁵⁻⁵ Bawden'de : *Dalai Blama bsod-nams rgya-mc'o.*

⁶⁻⁶ Bawden'de : *Yon-t'an rgya-mc'o.*

nu almıştı. Doğumu Dayan Kağan'ın⁷ altın soy⁷undan idi. Şimdi, Moğol halkının içindeki güneş⁸ gibi, Çuyangkaba [Çuwangkaba/Çuwangkaba]'nın⁹ doktrinini iyice yaydı. Buyan Seçin Kağan, 49 yaşında iken, Tavşan yılında (1603) öldü.

126 Oğlu Manggus [Mangqus/Mangkuğ] Mergen Tayisi hanlık tahtına oturmadan (Buyan Kağan) öldü. Sonra oğlu Lindan [Ligdan] Kutuğtu Kağan, 13 yaşındayken, Ejderhâ yılında (1604) büyük tahta oturdu. Dali Blama¹ ebedî toprak'lara göçtükten sonra, Dalai Blama'nın emriyle² Mayidari [Mangdari] Kutuğtu Nom-un Kağan Moğolların ülkesine sefer yaptı (ve) Dalai Blama'nın tahtına oturdu. Altı Büyük Halkın içinde yayılmış olan Çongkaba [Çuyangkaba]³'nin doktrin⁴ini daha da yaydı.

Ondan sonra, Mançusiri Kutuğtu, Moğolların topraklarına sefer yaptı (ve) bir daha aynı şekilde doktrinini güneş gibi yaydı.

Moğolların Kağan'larının yaptıkları işleri (ve) Kağan'ların menşelerinin özeti- ni belirten (ve) ALTAN TOPÇI denilen⁵ tarihî kayıtlar⁵ tamamlanmış oldu.

⁷⁻⁷ Moğ. *altan uruğ*.

altan için bkz. § 1/15, 26/1.

uruğ için bkz. § 99/5.

⁸ *naran*.

⁹ Bawden'de : *bCon-k'a-pa*.

(126)

¹⁻¹ Moğ. *möngke gacar*.

Möngke için bkz. § 81/4.

² Moğ. *carlıg-ıyar*.

carlıg için bkz. § 25/3.

³ Bawden'de : *bCon-k'a-pa*, krş. § 125/9.

⁴ *sayın*, bkz. § 1/21.

⁵⁻⁵ *sudur*.

ŞAHIS ADLARI İNDEKSİ*

- Ababurki Tayidung 95
Abaka 104
Abakaai 112, 113, 115
Abanai Çin Wang 6
Abburki (Ababurki), Oirad'lı 72
Abtara Seçen, Oirad'lı 72, 88
Adai Kağan 6, 66, 68, 69, 70, 123
Ağbarçin Cinong 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 92, 123
Ağbolad (Ağabolad), Korlad'lı 76
Ağlaķu (Aķalaķu), Kesigten'li 108, 113
Ağlaķu, Ordos'lu 118
Aķa (Esen) Temür-yin Sigüse (Sigüsün), Burbag'lı 108
Aķalaķu, bk. Ağlaķu, Kesigten'li
Ağ, Alağçigud'lu Ünige'nin oğlu 103
Ağ, kadın adı 108
Ağçi, Daladtai'li 114, 117
Ağ Temür, Oirad'lı 72
Ağ Temür Cingsang, Oirad'dan Barağunğar'lı 88
Al Altan, Kubilğan Seçen Kağan'ın kızı, Oran Çingküi'nin karısı 26
Alanggi, bk. Nanangir
Alayitung, Kesigten'li 101
Al Buğura, Mandukai Sayin Katun'un yedi oğlundan sonuncusu 106
Alçukutai, Buğurultu Çibden'in oğlu 120, 122
Aliya "Nagaçu'nun lâkabi", bk. Eliye Altağan (Altağan/Altağana/Antağan), Çibden'in kızı 76
Altai Katun, Çibden'in kızı 75
Altan Bigiiçi, Esen Tayisi'nin kızı, Karğuşuğ Tayisi'nin karısı 82, 94, 95
Altan Kayan 34
Altan Korğoltai, Solongğud'lu Arin Kayan'ın karısı 26
Altan Kürdü-tü Kağan 1/14
Alung Gooa [MGT'nde: Alan-ħo'a] 7, 8
Aluri, Buğurultu Çibden'in oğlu 120, 122
Ananda, Rasâyana İdege-tü Kağan'ın oğlu 2
Anggir, bk. Nanangir
Arig [(n)arwas] Sangkarçin [Engkerçes/Sangğarçin/Sangkir] skep [skib/kkib/gebe/çaskiba] 123
Arigun İdege-tü Kağan 2, 3
Arin Kayan, Solongğud'lu 26
Arkasun Kurçi (Korçin/Kuurçi) 28, 29, 30, 32, 33, 34
Arlud (Arlad) Moolan, Kağuçid'li 108
Arsaku Buyima Ong, Burkai'nin oğlu 122
Arsalan Oğoçitu Kağan 2

* ( ) içindeki isimler, farklı yazmalarda geçen şekillerdir. Rakamlar, paragrafları belirtir.

- Arsu Bolod, Mandukai Sayin Katun'un yedi oğlundan biri 105
- Aruğtai Tayisi, Toğuşan Tayisi'nin oğlu 68, 70
- Asalai, bk. Eselei
- Asantai, bk. Esentei
- Asud'lu (Nasud'lu) Talbi Tabun ög (Tabanang/ Tabunung), Malu Yakatu'dan doğan çocuğun soyuna verilen ad 90
- Ayicamal Kağan 5
- Ayin Temür, Tangğud'lu 105
- Ayitulka Arbai sandali-tu Kağan 4
- Babaikai (Babağai) Örlög (Örlüge), Korlad'lı 108, 112
- Babaikai Sigüsi, Ağlaqu Tümen'li 114
- Bağabai, Buğural Günci'nin oğlu 98
- Bağai, Balğağçin'li 99
- Bağarin 107
- Bağasuğai (Bağasuğai/Bağasuğai/Basukaı), Taraçin'li 108
- Bağa Sukai, Tarağalçin'li 115
- Bağasun Tabunang 116, 117
- Bağatur Kürisün 113
- Bağatur Mingğatu, Kağuşud'li 109
- Bağatur Nökürtei (Engkürkei/Nökürekei) 107
- Bağatur Sigüsütei, Korçin'li 93
- Bağatud (Bağatud-tan) 69
- Bağbolad (Bağabolad/Bağabolad), Korlad'lı 76
- Barçi, Kesigten'li 108
- Barhucin Gooa Ağa (Ağa) [MGT.'nde: Barhucin-ho'a], Tümed'lerden Surutai Mergen'in karısı 7
- Barsu Bolod Cinong, Mandukai Sayin Katun'un yedi oğlundan biri 6, 105, 109, 114, 118, 119, 123
- Bartan Bağatur [MGT.'nde: Bartan Ba'atur] 10
- Batai Çağan 4
- Batu Bolod Böke, Asud'lu 105, 106
- Batula Çingsang, Kuukai Dayuun'un oğlu 65, 67
- Batu Mönge Sayin Dağun Kağan 6, 105
- Bayai 100
- Bayakai Bağatur, Uriangkan'lı 116
- Bayan Böke, Balağçin'li 105
- Bayan Mönge Bolku Cinong Kağan 6, 97, 98, 99, 100
- Bayan Örmeger, Burbuğ'lu 92, 115
- Bayan Sartayar 34
- Bayantai Ankalaku (Akalaku/Ağalaku/Kalğaku), Sartağul'lu 96
- Bayan Tuğtu, Uringkan'lı 112
- Bayisangkor Doğsin [MGT.'nde: Baişingkor-dohşin], Maqa Töden'in oğlu 10
- Bayitu (Bayiu), Korçin Tatağalçin'li 121
- Begter (Bigter), Alung Gooa'nın erkeksiz doğurduğu üç çocuktan biri 8, 9, 10, 14, 15, 94
- Beki (Bibi), Burbağ'lı 108
- Belgetei, Alung Gooa'nın erkeksiz doğurduğu üç çocuktan biri 8, 14, 19, 20, 24, 25, 26, 44, 94
- Bibi, bk. Beki
- Bigiüçi, bk. Altan Bigiüçi
- Bigirsen (Bigersen/Begersen) Tayisi, Oirad'lı, Yeke Qabar-tu Cönggen'in babası 93, 98, 99, 109, 110, 111
- Bikir Bağatur, Qabiçi Külüg'ün oğlu 10
- Biligtü, Ukağatu Kağan'ın oğlu 56

- Biligtü Kağan 5
 Boddhisatva 1, 58, 59
 Boddhisatva Kuan Shih Yin 124
 Bodi Alağ Kağan, Batu Mōngke
 Sayin Kağan'ın büyük oğlu 6,
 119, 120, 122
 Bodonçar (Bodonçor/Bodonçir),
 Alung Gōa'nın erkeksiz doğur-
 duğu üç çocuktan biri 8, 9, 10
 Boğorçi, bk. Külüg Boğorçi
 Boğol (Boğol)-macin, uşak 38
 Bolai, Kereyid'li 121
 Bolbala (Bombalun/Bombolun),
 kadın adı 26
 Bolku Cinong, bk. Bayan Mōngke
 Bolku Cinong Kağan
 Bolui Tayisi, Karaçin'li 96
 Bolokai Ong, Sigüsütei'nin oğlu 74,
 120
 Borçigidai Mergen 5
 Boroçu (Boroçi) 4
 Boroğçin Gōoa, Torakalçin'in karı-
 sı 5
 Börte; Börte Ökin; Börte Kalcin;
 Börte Üçin, Dei Seçen'in kızı
 11, 19, 20, 30, 31, 44, 45
 Börte Çinoa 4, 39
 Bubus, Erkigüd'lü 106
 Buddha 1, 3, 21, 36, 37, 58
 Buğa Çağan (Çakan) Kağan, So-
 longgud'lu 28
 Buğural Günci, Bayan Mōngke
 Bolku Cinong'un ablası 98, 99
 Buğurultu Çibden 120
 Buğa, Cüge'nin kardeşi 53, 54, 55
 Buğa Temür Çingsang
 Bukuci (Bukuçi) Salci, Dobun Mer-
 gen'in Alung Gōoa'dan olan
 oğlu 7, 8
 Buğu (Buğu) Katagis (Katagi), Do-
 bun Mergen'in Alung Gōoa'dan
 olan oğlu 7, 8
 Bukun, Yüngsiyebü'li Sorson'un
 oğlu 89
 Burani Ging (Çin) Wang 7
 Burkai Ong (Wan), Ordağukai'nin
 oğlu 115, 116, 122
 Burkan Bağsi 2
 Buyan Seçen Kağan 6, 125
 Buyan-tu Kağan 4/12, 5, 51
 Büri Böke 24
 Cabuğa, bk. Camuğa
 Cağun, bk. Cağuya
 Cağura, bk. Cağuya
 Cağuya (Cağun/Cağura), Cüü Kung-
 kuua Kağan'ın oğlu 61
 Calagai, Wangcun Kağan'ın kızı 27
 Calaman Törü
 Camuğa (Cabuğu), Tayiçigud'lu 35
 Canggi Temür Ağlağui (Ağalağui/
 Ağalağu), Mongğolcin'li 110, 111
 Cangyani Seçen Omitui 35
 Casag (Casag-tu/Casag-tu-tu) Tü-
 men Kağan 124, 125
 Casin Tayibu, Sünid'li 64
 Cayagatu Kağan 52
 Ciğan (Çiğan/Cikan/Cakan)-ağa (-a-
 ka), Mendü Örlög'ün karısı
 102, 103
 Cingtai Kağan, Çinli 62, 86, 87,
 89, 90
 Cingtung (Cingtüng) Kağan 62
 Citing (Citung) Kağan 62
 Corig-tu Kağan 5, 62
 Cögötei (Cegütei/Nöküd-tei) Bağa-
 tur 121
 Cötei; Cötei-eke, Börte'nin annesi 20

- Cüge, Buğa'nın kardeşi 53, 54, 55
 Cüü, Cürçid'li bir adamın oğlu 53
 Cüü (Cusu) Kung-kuua (Kungkuua/
 Kungkuwa) Kağan, Çinli 59,
 60, 61, 62
 Çağaççin Bigiçi (Bigici/Kai Bigiçi)
 106
 Çağalamai Mergen 33
 Çağan, Yüngsiyebü'lü 100
 Çağan Aman, Kağuçid'li 108
 Çağan Çağarin(g), Alağçigud'lu 115
 Çağan Mağu Çarai, Besüd'lü 107
 Çağçağai Çağçin 33
 Çakar (Çağar) 103
 Çakiça Nomun 116
 Çambutvipa (Çambudiib) 21
 Çibden, Korlad'lı 75, 76, 77, 90
 Çibün Batır, bk. Çübün Bağatur
 Çiçin (Seçin/Seçen) Kağan, bk.
 Kubilğan Seçin Kağan
 Çilağun (Çlağun), Torğan-Sira'nın
 oğlu [MGT'nde: Çilao'un] 16,
 17
 Çiledü, Tayiçigud'lu 11
 Çilger Böke 23
 Çimbai [MGT'nde: Çimbai] 16, 17
 Çing (Tayiçi), Dayan Kağan'ın oğ-
 lu 106
 Çinggis Kağan 5, 21, 45, 49, 59
 Çingkuua Kağan 62
 Çingsang 52
 Çongkaba (Çuyangkaba) 126
 Çorosbai Temür Çingsang, Tü-
 med'den Engküdü Oğ'lu Man-
 dukai Katun'un babası 93
 Çuyangkaba (Çuwangkaba/ Çu-
 wangkaba) 125
 Çübün Bağatur (Çibün Batır),
 Kağuçid'li 108
 Dalai Blama 6, 125, 126
 Dalai Sübin (Sübin) altan sandali-
 tu Kağan 4
 Dalbağ (Dalbig/Delbeg) Kağan (ölm.
 1415) 5-6, 66
 Dalbig Kağan, bk. Dalbağ Kağan
 Darayisun(g) Küdeng Kağan 6, 122
 Daritai [MGT'nde: Daritai-otçigin]
 11
 Dayan Kağan 99, 100, 101, 103,
 105, 107, 109, 110, 112, 114,
 115, 117, 118, 119, 125
 Dayiming Kağan 62, 124
 Dayuu, bk. Kuyukai Dayuu
 Dei Seçen 12, 13, 19, 20
 Delbeg Kağan, bk. Dalbağ Kağan
 Deli, bk. Dili
 Dili (Düli/Deli), Tayisung Kağan'ın
 üç oğlundan biri 76
 Divadad (Dawadad), Rasâyana İde-
 ge-tü Kağan'ın oğlu 2
 Diyan (Dayan) kiya 124
 Dobu Mergen, Duwa Soğur'un
 küçük erkek kardeşi 7
 Doğulang Günci, Mongğolcin'li Ko-
 sol Tabunang'ın karısı 113, 114
 Dorolong 35
 Döçigen (Döçigin), Burbağ'lı 108
 Duwa (Dün) Soğur (Soğur) 7
 Düli, bk. Dili
 Ebüçei Bağatur, Esebüri'nin oğlu
 120, 121
 Ecelegçi ces Kürdü-tü Kağan 1/18
 Elbeg Nigülesügçi Kağan 6, 62, 63,
 65, 123
 Elcigen (Elcige/Elçige) Örlög, Bur-
 buğ'lu 114
 Eliye (Aliya) "atmaca", Nağaçu'nun
 lâkabı 82

- Eltüngge (Eltengge) Baġsi, Ücümüçin'li 115
 Ere Boġda 85, 104
 Ere Dordong, Bayan Sartayar'ın oġlu 34
 Erke Kõngõr Tayici 6
 Erketü Cuu Sikamuni Burķan 125
 Erkin Doluġan Kümün Sandali-tu Kaġan 4
 Esebüri 120
 Eseküi, Ongniġud'dan Çaġan Tümen'li 66
 Eselei (Asalai/İslei) Tayibu, Kõnggirad'lı 96
 Esen (Ese) Örlõg (Öilõg), Balagçin'li 114
 Esen Samai (Sami), Yüngsiyebü'lü 86, 87, 89
 Esentei (Asantaj), Sarkud'lu 108
 Esen Tayisi 6, 72, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 95
 Esen Tükel, Kaġuçid'li 108
 Esi (Ekei) Kåtun 104
 Ğaradai (Geretü/Girudi/Ğarudi), Dayan Kaġan'ın oġlu 106
 Ğarudi, bk. Ğaradai
 Gegen Altan Kaġan, Barsu Bolod Cinong'un oġlu 6, 123, 124, 125
 Gegen Kaġan 5, 51
 Geretü, bk. Ğaradai
 Girudi, bk. Ğaradai
 Ğooa Maral (Kuuu Maral) 4, 39
 Ğooa Muķuli 31, 32, 33, 48
 Gõk Han, mitolojiye göre Çinggis'in babası 58
 Ğuyilingçi Baġatur, bk. Kuyilinci Baġatur
 Güyüg Kaġan, bk. Külüg Kaġan 5
 İbaġu, bk. İbaķuu
 İbaķuu (İbaġu/İbaķu) 53, 57
 İbarai (İbira) Tayisi 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119
 İlacu Bayan, Oirad'lı 84
 İli, Tayisung Kaġan'ın üç oġlundan biri 76
 İnaġ Çaġan, Alaġçigud'lu 73
 İngtai Kaġan, bk. Cingtai Kaġan
 İrçimal (İrçamal) Kaġan 52
 İslei, bk. Eselei
 İsmail (İsmayil/Samal/Smal), Oirad'dan Uyiġud'lu 99, 108, 109
 Kabiçi (Kabuçi) Külüg [MGT'nde: Barin-şiyalatu-kabiçi/Kabiçi ba'atur], Bodonçir'in oġlu 10
 Kabul Kaġan 10
 Kaçaġai Bolotai, Yüngsiyebü'lü 99
 Kaçıķu (Kaçuķu) [MGT'nde: Kaçı'un], Çinggis Kaġan'ın kardeşi 12, 24, 44, 94
 Kaçi Külüg, Tumulķu Baġatur'un oġlu 56
 Kaġurçaġ, bk. Kaġurçig Tayisi
 Kaġurçig (Kaġurçaġ/Kaķurçig/Kara ķuçuġ/Karġuçuġ) Tayisi 73, 74, 78, 79, 80, 81, 82, 94, 95
 Kaķurçig, bk. Kaġurçig Tayisi
 Kalçigai, Taraçin'li
 Kara Batai, Yüngsiyebü'li 110
 Kara-çerig (k.-çig/k.-çüg), Toġtaġa ile batı illerini yöneten 53, 54
 Karaġçin Tayibuçin, Solongġud'lu Sangķultai'nin karısı 84, 121
 Kara Kucuġ, bk. Kaġurçig Tayisi
 Kara Tõrõ-dür Kaġan, Kõrlod'lu 107
 Karġuçuġ, bk. Kaġurçig

- Karkuçug Dügüreng Temür Kung Tayici, Elbeg Nigülesüngçi Kağan'ın oğlu 63
 Kasar, Çinggis Kağan'ın kardeşi 12, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 41, 44, 55, 56, 94, 102, 103, 122
 Kata Buqa, Ordos'lu 91, 92
 Katakān [MGT'nde: Kada'an], Torqan-sira'nın kızı 17
 Katan Temür, Oirad'dan Cegün-gar'lı 72, 88
 Katan Temür, Ordos'lu 74
 Kelekei, Erkiğüd'lü 118
 Keriye, Yüngsiyebü'lü 100
 Kii Carbu Sibağun Sandali-tu Kağan 4
 Kilcir (Kilçir/Kilçer) 111
 Kilüketei Bağatur, Sinüd'li 44, 46
 Kira Bolod, Dayan Kağan'ın oğlu 106
 Kira Sança, Dayan Kağan'ın oğlu 106
 Kitad, Tümed'li Ünügüçi Yakui Kurağçi'nin babası 111
 Koğulai, Bağarangğud'lu 121
 Kolatai (Kolorai), İsmal Tayisi'nin karısı 109
 Kolorai, bk. Kolatai
 Konggirad (Konggirud), Ukağatu Kağan'ın hatunu 59, 61
 Kongkulai (Kongkuli) 97, 119
 Kor (Kour/Koni) Kabtağai, Taraçin'li 108
 Kori Bayaşku (Bayaşku/Bayasa), Kemçigüd'lü 108
 Kosoi Çi Tabunang, Mongğolcin'li 113, 118
 Kököltei (Kükültei) Bağatur 121, 122
 Körbelcin Gooa, Tangğud'lu Sidurğu Kayan'ın hatunu 35, 42, 48
 Kubçir (Kubaçir) Molantai (Molantai), Korlad'lı 90
 Kubilai Kağan 5, 46
 Kubilai Seçen Kağan 59
 Kubilgan Camtuu İrçayinrung Kutuğtu 124
 Kubilgan Seçen (Seçin/Çiçin) Kağan 26, 58, 123, 125
 Kulabad (Kulbad/Kulubad), Çakarlı 95
 Kulan Katun, Solongğud'lu Buğa Çağan Kağan'ın kızı 28, 31, 35, 38, 48
 Kung Bigiiçi, bk. Ölcei-tü Gooa Bigiiçi 64
 Kungci (Kunwngçi/Kuyungçi/Küwangçi/Kuningçi) Kağan 62
 Kungku, bk. Cüü Kungkuua Kağan
 Kungkuua Kağan, bk. Cüü Kungkuua Kağan
 Kungsi Kağan 61
 Kuningçi Kağan, bk. Kungci Kağan
 Kunwngçi Kağan, bk. Kungci Kağan
 Kuriçal Mergen, Temüçin'in oğlu 4
 Kusala, fkan 3
 Kutuğ-tu Kağan 5, 52
 Kutuğ-tu Komsim Buwathi Satoyayin Kubilgan Damcin Nçamba Suwadnam Rjamsu Kutuğ-tu Dalai Blama 124
 Kutuğ-tu Sigüsi, Uriyangkan'lı 96, 97, 106

- uua Maral, bk.  ooa Maral
 uuai Dayuu (Dawu/Dayu) 63,
 64, 65, 68
 uunsatu, bk. Cüü unguua aan
 uyilini ( uyilini/ uyilingi)
 Baatur 66, 67, 82, 83
 uyingi aan, bk. ungci aan
 Kucüng (Kucüg/Kucüng), Sar-
 taul'lu 75
 Küdeng (Küdüng), Erkiü'd'lü 106
 Kükültei, bk. Kököltei
 Külüg Boori [MGT'nde: Bo'or-
 u], Lau Bayan'ın olu 18, 19,
 20, 32, 33, 48
 Külüg (Güyüg) aan 5, 49,
 50, 51, 123
 Kün (Küwa) Subin (Sübin) Morin
 Sandali-tu aan 4
 Küri (Küwa) Külüg al (al) Bo-
 lur Sandali-tu aan 4
 Küsi (Küüsi), Dayan aan'ın di-
 er hatunu 2, 106
 Küwangi aan, bk. ungci aan

 Labu, Kesigten'li 108
 Laa bk. Lau
 Lau (Laa/Laan) Bayan [MGT'-
 nde: Nau Baiyan] 18, 19, 53,
 57
 Legüsi, Ordos'lu 114, 118
 Lindan utu-tu aan 6, 126
 Lobasi (Obasi/Lobsi), Oirad'lı 72
 Lolom (alobom/Olobom) üre
 (arua/ura/uura) 123
 Lungir aan 62

 Maasi (Maasiri), Sangultai'nin
 en büyük olu 84
 Maha Samadi 1, 2, 3

 Maakürkis (Maakürki/Maakür-
 ki) aan (ölm. 1453) 6, 90
 Maa Töten, Bikir Baatur'un olu
 10
 Manusiri utu-tu 124, 126
 Manduai Sayin atun, Man-
 dukuli aan'ın iki karısından
 biri 93, 97, 101, 102, 103, 105
 Manduuli aan, Agbarin Ci-
 nong'un baka anneden olma
 küçük kardei 6, 93, 97, 98
 Mangus (Mangus/Mangu)
 Mergen Tayisi 6, 126
 Mayidari (Mangdari) utu-tu
 Nom-un aan 126
 Mendü Daran, Tülügegen'in olu
 121
 Mendü Ong 122
 Mendü Örlög, Abolad ve Babo-
 lad'ın aabeyi, orlad'lı 76, 77,
 102
 Menggelig [MGT'nde: Munglik-
 ie] 13
 Menggen İruu 103
 Mergen ara Cinong 114
 Mingatu, Burba'lı 108
 Mingatu (Mingan/Mingatu),
 auid'li 108
 Miraan 105
 Moloi Baatur, orin Tümen'li
 120, 122
 Molon (Moolan/Molan) aan 6,
 90, 91, 92, 94
 Mongol Carui, Muulikai
 Ong'un kardei 92, 94
 Mönölün  ooa, Cabua'nın karı-
 sı 35

- Mönggülei (Mönggelei/Mongkalai) Tayisi, Tayisung Kağan'ın üç oğlundan en büyüğü 76
- Mönggültei Katun, Molon Kağan'ın karısı 92
- Mönggün Kürdü-tü Kağan 1/17
- Möngke, Monggölcin'li 85, 86
- Möngke, Ordos'lu 91, 92
- Möngke, Yüngsiyebü'li 100
- Möngke Belku (Balku), Burbağ'lı 108
- Möngke Kağan 5, 30, 123
- Mukuli, bk. Ğ ooa Mukuli
- Mukulikai (Makulikai/Muulikai) Ong (Wang), Ongniğud'lu 91, 92, 94
- Mukur Sigüse (Seüse kemen/Sigüsün/Següse), kadın adı, krş. Mulu Yağatu 89
- Mulu Yağatu (Yağutu/Yağatu/Yağtu), Cingtai Kağan'ın Moğol karısı 89, 90
- Nağaçu (Nakaçu/Nağçu), Kağarçig Tayisi'nin arkadaşı 78, 79, 80, 81, 82. Eliye Nağaçu 82, 95, 96
- Nağçu, bk. Nağaçu
- Nağaçu, bk. Nağaçu
- Nananggir (Anggir/Nanangi/Alanggi) 124
- Nanto (Katu) Sira Kaciku (Kalcaku/Kançaku/Kalçiku) Çing Tayici, Kasar'ın yeğeni 27
- Nasud'lu Talbi Tabun ög, bk. Asud'lu Talbi Tabun ög
- Nasun-a Tegülder İlağuşçı 2
- Negü (Elkü/Enekü) Yadağu Ürgüne (Ügürgene/Ürgene) 120
- Nekei Temür, Yüngsiyebü'lü 74
- Nemeküçüg, bk. Nemekü Çuyang
- Nemekü Çuyang, Buğural Günci'nin oğlu 98
- Nemekü Çuyang (Nemeküçüg/Nemekü Çuyang), Canggi Temür'ün oğlu 111
- Nemkü Çuyang, bk. Nemekü Çuyang
- Nirvana 3, 21, 45
- Noyan Bolod (Bolad) Ong, Korçin'li Bağatur Sigüsütei'nin oğlu 85, 93, 102, 103, 104, 105
- Nayantai Eçige, Kesigten'li 107
- Oboi Kocigir, Oirad'lı 82
- Oçigin (Oçigen/Öçigen) 24, 94
- Oçir (Wçir/Oçar) Bolod, Manduğai Sayin Katun'un yedi oğlundan biri 105, 106
- Oçokon [MGT'nde: Daritai—Oçigin] (krş. Daritai) 11
- Oçoku [MGT'nde: Temüge], Çinggis'in kardeşi 12, 44
- Oğcim Buğural, Kariçal Mergen'in oğlu 4
- Oi Modun, Oirad'lı 96
- Olkuı Mergen, Korlad'lı 67
- Oluğuı Mergen, Sigüsütei Bağatur'un on arkadaşıyla birlikte öldüren 82, 83
- Onggurkai, Monggölcin'li Ölcei'nin oğlu 112, 113
- Ong-Kağan, Kereyid'li 21
- Oran Çingküi, Engküd'lü 26
- Ordağukai Noyan (veya: Ong), Korçin'li 115, 116, 118, 119, 121
- Oro (Orosi) Sigüsi, Büriyed'li 27
- Otai Emegen, Çakar'dan Kılabad Otoğ'lu bir kadın 95
- Oyiradai (Oyiridai/Oyaradai) Kağan (ölm. 1425) 66

- Öçigen, bk. Oçigin
 Ögedei, Burbağ'lı 108
 Ögedei Bağatur, Oirad'lı 95
 Ögedei (Ögödüi) Kağan 5, 44, 45, 49, 123
 Ögedei Tayibu, Oirad'lı Oi Modun'un oğlu 96
 Ögelen-eke (-katun) 11, 12, 14, 15, 19, 23, 94
 Ölcei, Mongğolcin'li 112
 Ölcei-tü ğooa (ğowa) Bigüci (Bigici/Bigençi/Bigiyeçi/Bigiçi), Karkuçuğ Dügüreng Temür Kung Tayici'nin karısı 63, 64, 65
 Ölcei-tü Kağan 5, 50
 Örbei-ğooa, Tayiçiğud'lu 14
 Örlög-noyan 38
- Rahuli 3
 Rasâyana (Rasiyan) İdegü-tü Kağan 2
- Sağata, Solongğud'lu 121
 Sali Kalcağu (Kalcağu/Ġ alcağu), Sem Soçi'nin oğlu 4, 5
 Samal, bk. İsmal
 Samatui, kraliçe 91
 Samur Tayıku (Teyikeü), Uriyangkan'lı Kutuğ-tu Sigüsü'nin kız torunu 106
 Sangkultai (Sangkultari), Solongğud'lu 84
 Santa (Şanta) Kağan 62
 Sara (Sira) Batulad, Tatar'lı 108
 Sarba, hâkan, Hâkan Kusalâ'nın oğlu 3
 Sarkinang 122
 Satai Doğulang, Alağçiğud'lu 102, 103
 Satu Seçen Kağan, bk. Sutu Seçen Kağan
- Satula Ektei, Oirad'lı 72
 Sayilamuçin (Silamuçin), Adai Kağan'ın elçisi 69, 70, 71
 Sayimağa(n), Aldaçin'li 115
 Sayimağa, Bartung'un babası 115
 Sayimuçin (Silmiçi), Adai Kağan'ın elçisi 69, 70, 71
 Sayin Altan Kağan 123
 Sayin Çakiça, Tabun'lu 115, 116, 117
 Sayin Katun, bk. Mandukai Sayin Katun
 Sayin Koşoi (Kosoi), Ağlağu Tümen'li 114
 Sayin Kukuıtai, Aldaçin'li 121, 122
 Sayin Mandukai Katun 117
 Sayin Sayıkan, Barağad Otoğ'lu 105
 Sayin Tamağatu, Solongğud'lu 121, 122
 Sayin Töröltü Kağan 2
 Sayin Tülügen (Tülügen), Mongğolcin'li Töbsin'in oğlu 109, 110, 111, 121
 Sayin Üceği Kağan 2
 Seçen (Çiçin) Kağan, bk. Sutu Seçen Kağan
 Seçin (Seçen/Çiçin) Kağan, bk. Kubilğan Seçin Kağan
 Següse (Sigüse), Oirad'lı 116, 117
 Seküni Kağan 2
 Sem Soçi 5
 Sengge Temür Dügüreng Kağan 6, 125
 Sentegçin Seçen, Aokan'lı 72, 73
 Sibaguçi 4
 Sidurku Kayan, Tangğud'lu 34, 35, 37, 40, 41, 42
 Sigeçin, Kesigten'li 108
 Sigüse, bk. Següse

- Sigüsüitei (Sigüsitei) Baġatur Ong (veya: Noyan) 66, 67, 82, 83, 120
- Sikamuni 2
- Siker Tayıku (Teyikei), Dayan Kaġan'ın annesi 109
- Sikir (Siker), Kıtıuġ-tu Sigüsi'nin kızı 97, 99
- Silamuçin, bk. Sayılamuçin
- Situ Seçen Kaġan, bk. Sutu Seçen Kaġan
- Soltang Kaġan, Sartaġul'lu 35
- Sorson, Yüngsiyebü'li 88
- Stġarang (Astaġrinring/İstaġarang/İstaġaring) Serentei (Sereng-ter) 123
- Suçigin, bk. Sülçigin
- Surultai Mergen [MGT'nde: Horıllar-tai-Mergen] 7
- Su-tai Kıtun; Eme Su-tai, Tuġuġan Tayisi'nin annesi 85
- Sutu (Sutu/Situ/Sutu Kıtubilai) Seçen Kaġan 50
- Suu-tu (Su-tu) Boġda 85
- Suyatnay Camso Dalai Blama Kıtubılġan 125
- Sübegetei Baġatur 23, 41
- Süçigin, bk. Sülçigin
- Sülcegin, bk. Sülçigin
- Sülçigin (Suçigin/Sülcegin/Süçigin) 94
- Sümer (Sümer) Mergen Tayici 6, 125
- Şanta Kaġan, bk. Santa Kaġan
- Tabuġ Döçiyen, Singkur'lu 114
- Taġaçı, bk. Toġoçi
- Taġatır (Taġatar/Taġatır/Taġatar) Tayıbu, Kemçigüd'lü 90
- Talbigçi Kaġan 2
- Talbin Barıġçı Kaġan 2
- Tansuġ İdege-tü Kaġan 2
- Tarġun (Dorgon) Kaġan, Tatar'lı 108
- Tayıçı, bk. Çing
- Tayıçıġud [krş. MGT'nde: Tarġutai-kirintuh, Tayıçıġud'lardan] 15/9, 20, 25
- Tayıllar (Tayılai/Tayıllar), Ordos'lu 119
- Tayısung (Tawasun/Tışun/Tayısun/Tayasun) Kaġan 6, 62, 71, 73, 74, 75, 76, 90, 120, 123, 125
- Tayıtung, Oirad'lı 72
- Tedkün Asaraġçı Kaġan 1/13
- Tegüs Sayın 2
- Tegüs Ücesküleng-tü Kaġan 1/23, 2
- Temücin, Çingis'in ilk adı 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 94
- Temücin (Temüçin), Tatar'lı 12
- Temücin, Batai Çaġan'ın oġlu 4
- Temür, Yüngsiyebü'lü 100
- Temürgen, Mongġolcin'li 118
- Temür Kıtataġ, Tangġud'lu Tülegeri'nin oġlu 100, 101
- Temür Tayisi, Ordos'dan Köbegüd'lü 114
- Terigün Kücügün Sandalı-tu Kaġan 4
- Tinçi Kaġan 62
- Tışun, bk. Tawasun
- Toġan Tayisi, Oirad'lı 6
- Toġoçi (Taġaçı/Toġoçi/Toġoça/Toġoçi) Sigüsi, Korlad'lı 108, 109
- Toġon, Besüd'lü 107
- Toġon (Toġon/Toġuġan/Toġuġan) Temür Kaġan 62, 124
- Toġtaġui 24
- Toġtangġa Baġatur 26

- Toğtağa Cingsang, Kara-çerig'le beraber batı illerini yönetti 53, 54
- Toğuğan Kümecî (Kümçi), Oirad'lı 72
- Toğuğan (Tokukan) Tayisi, Batula Çingsan'ın ğlu 68, 69, 70, 71, 85
- Toğuğan Temür Kağan, bk. Toğon Temür Kağan
- Toğuğan Kağan (ölm. 1402) 5, 65
- Toki Bağatur, Tatar'lı 95, 96
- Tokoça, bk. Toğoçi
- Tokon Temür Kağan, bk. Toğon Temür Kağan
- Tokuğan Temür Kağan, bk. Toğon Temür Kağan
- Tokoçi, bk. Toğoçi
- Toku Bağatur 55
- Torakalçin (Torgalcin) Bayan 5
- Torkan-sira [MGT'nde: Sorkan-şira] 16, 17
- Töbsin, Mongğolcin'li 109, 111
- Tögöli (Tögüle), Barangğud'lu 121
- Törü Bolod, Mandukai Sayin Katun'un yedi oğlundan biri 105, 119
- Tubuku, Korlad'lı 114
- Tuğku Bayıku, Singkur'lu 114
- Tului (Tülü) 44, 45
- Tumbanai (Tunbanai) Seçin [MGT'nde: Tumbinai-Seçen], Bayisangkor Doğsin'in oğlu 10
- Tumulku Bağatur, Kasar'ın neslinden Toku Bağatur'un oğlu 56
- Tülügege, bk. Sayin Tülügege
- Tülügeri, Tangğud'lu 100
- Tülügetei, Ongniğud'lu kâhin 115
- Tümen Casağ-tu Kağan 6
- Ucin-eke 13, 14
- Ukağa-tu Kağan 5, 53, 57, 58, 59
- Ulu (Ulatu), Kereyid'li 115
- Ului Temür Kağan (ölm. 1410) 5, 66
- Ulum, bk. Ulus
- Ulus (Ulum), Mağu Minggan'lı 115
- Ulus Bayıku Abakai, Dayan Kağan'ın oğlu 112
- Ulus Bolod, Mandukai Sayin Katun'un yedi oğlundan biri 105, 119
- Unui Aka, Aruğtai Tayisi'nin karısı 68, 69
- Uskal Kağan 5, 62
- Utağacı Sabi (Şabi), Kalığaçin'li 121
- Uyangku Bağatur, Ordoğukai'nin oğlu 121
- Ücesküleng genel-tü Kağan 1/11
- Ücesküleng-tü Enetei (Nandi) 2
- Ücesküleng-tü Kağan, bk. Tegüs Ücesküleng-tü Kağan
- Ügeçi (Ügçi) Kasğa (Kasğa/Kaşğa/Kaşan), Kuukui Dayuu'nun oğlu 65, 70
- Ügülerün (Ügüled/Ügülün/Ügeled) 69
- Ülü Türidügçi 2
- Ünige, Alağçigud'lu 103
- Ünügüçü (Ünengüçi) Yakui Kuragçi (Kuruğaçi/Kurağaçi), Tümed'li Kitad'un oğlu 111
- Wali (Wanli) Kağan 62
- Wangcun Kağan Cürçid'li 27
- Wçirabani 124
- Yeke Qabar-tu Cöngen, Mandukuli Kağan'ın iki karısından biri 93, 97

- Yeke Küsi Kağan 2
 Yeke Nere-tü 2
 Yeke Nidün 5
 Yisügei Bağatur [MGT'nde: Yesü-
 gei-ba'atur] 10-11, 12, 13, 93
 Yisüi Kağan 37
 Yisün Temür Kağan 5, 51, 52
- Yon t'an (Yontan) rgya-mc'o ('g-
 yamsö "camso"), Dalai Lama'
 nın neslinden 6
 Yunglo (Yünglo) Kağan, Kōnggirad
 Kağan'un oğlu 61, 90
 Yuyantan (Yuwantan/Yöntün)
 rcamso (camso) 125

Kavim, kabile, boy, soy, oymak ve yer adları

- Ağlaķu Tümen 114
 Aķokan, bk. Aokan
 Alağçigud, boy adı 73, 102, 103,
 115
 Aldaçın, boy adı 115, 121
 Al Kōsiğun, yer adı 72
 Altai Kağan, yer adı 49, 76
 Amdoya, bk. Andowa
 Andowa (Amdoya), yer adı
 aokan (Aķokan), oymak adı 72
 Arban Koyar Kalka 118
 Arban Koyar Tümed 118
 Arig Usun 7
 Asud, boy adı 105
- Babutai, yer adı 109
 Bağaranggud (Bağaring-ud) 121
 Balagçin, boy adı bk. Balķagçin
 Balķagçin (Balagçin/Balagaçin),
 boy adı 99, 105, 114
 Baragud otoğ, boy adı 105
 Baragun-ğar, Oirad'dan 88
 Baragun Ğurban Tümen 112, 117,
 118
 Baragun Tümen 114, 115, 116, 120
 Baras (Bars) Kōta(n), bir kale adı
 56
 Bayikal 27
- Bayitu (Bayiu), Kōrçin Tatağalçin'li
 121
 Besüd (Besed), boy adı 107
 Bitari, bir tepe adı 120
 Borcigin oymağı 12, 18, 115
 Boro Noķai, yer adı 67
 Burani, yer adı 109
 Burbağ, bk. Burbuğ
 Burbuğ (Burbus/Burbağ), boy adı
 92, 99, 108, 114, 115
 Burbus, bk. Burbuğ
 Burķan Kaldun dağı (Burķatu Kağan
 dağı) 7, 48, 49
 Büriyed (Buriyad/Burawad) 27
- Calair 31
 Cegün-ğar, Oirad'dan 88
 Cisud halkı 93
 Cutalang (Cutulung) Ünder (Ün-
 dür), yer adı 122
 Cürçid 27, 53, 61, 86
- Çağan Ger-tei, yer adı 106, 112, 113
 Çağan Tümen, Ongniğud'dan 66
 Çakravarti (Çakrayarti, Çakrwati,
 Çakrawarti, Çakirawati) 21
 Çakar, boy adı 95, 109, 110
 Çeçeg-tü göl, yer adı 52

- Çibden, boy adı 92
 Çigçer dağı, Çinggir dağı [MGT'nde: Çekçer] 12, 19
 Çin, Çinli, Kitad 34, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 86, 87, 89, 107, 123, 124
 Çing Cangbu, Möngeke Kağan'ın öldüğü kale 50
 Çukurku dağı [MGT'nde: Çikurku] 19
- Daidu, bk. Taidu
 Daiming, ülke adı 86, 87
 Dalad, boy adı 107
 Daladtai, boy adı 114
 Dalan Terigün, yer adı 115
 Darkad, boy adı 24
 Deligün Boldağ, yer adı 47
 Doluğad (Doluğud/Doluğan)-un Toluğai, yer adı 94
 Doluğan Otoğ Karaçin 118
 Doluğan Otoğ Korçin 118
 Dörben Tümed Oirad 71, 74, 101, 102
 Dörben Tümen 65
 Dörmegei, şehir adı 43
- Engküdü Otoğ, Tümed'in bir obası 26, 93
 Erkigüd (Eregüd/Erkegüd/Erküd), yer adı 106, 118
- Ganj, nehir adı 3
- Hindistan 1, 3
- İng Çing (Çang) Bu (Pu), bir kale adı 59, 62
 İrtiş (Ergi/Ertiş), nehir adı 31
- Kağuçid (Kuuçid), boy adı 108, 109
 K'ai'ing Şangtu, bk. Şangdu
 Kalığaçin, boy adı 112
 Kanggai Kağan, dağı adı 44
 Karaçin, boy adı 96
 Karakuna (Karağuna/Karğuna/Karğuk), yer adı 76
 Kara-yin Korokan-u Tedüi Cida Çilağun, yer adı 121
 Karğuk, bk. Karakuna
 Karğuna, bk. Karakuna
 Kaskarita halkı 93
 Katagid, oba adı 8
 Katun-i göül, Körbelcin Göo'a'nın öldüğü nehre verilen ad 43
 Kemçigüd, boy adı 90, 108
 Kentei Kan, yer adı
 Kereyid(-ler, -li) 21, 115, 121
 Kerülen nehir adı 20, 49, 50, 107
 Kesigten, boy adı 101, 107, 108
 Keyibüng Şangtu, bk. Şangdu 56
 Kızıl Göl 86/6
 Kira, yer adı 56
 Kirsa Kota, Çin ordusunun inşa ettiği bir kale 56
 Kitad, bk. Çin
 Kiyud, Borcigin oymağının bir ailesi 12, 18
 Kongurat [MGT'nde: Unggirat], boy adı 12, 13, 19, 98
 Korçin 24, 93, 102, 115, 116, 118, 119
 Korçin Tatağalçin (Tatalağçin) 121
 Korçin Tümen 120
 Korid, boy adı 94
 Korlad (Korlod/Korlaus), boy adı 67, 75, 76, 90, 102, 107, 108, 112, 114
 Köbögüd, Ordos'dan 114

- Ködege Arulan, Kerülen nehrindeki ada 49, 50, 51
 Köke Kōta, Set'in dışındaki bir ada 61
 Kuluğur, nehir adı 105
 Kulakan-tu Deresütei, yer adı 99
 Kuluğur, nehir adı 105
 Kulakan-tı Deresütei, yer adı 99
 Kutuğ-tu Kan, dağ adı 48
 Kutuğ-tu-yin Kulusun, yer adı 80
 Kuuçid, bk. Kağaçid
 Künggüi Cabakan, yer adı 94
 Luubang Kağan, yer adı 43
 Mağada, Hindistan'da bir eyâlet 3
 Mağu Minggan, boy adı 115
 Mağu Ündür, Mandukuli Kağan'ın tabutunun gömüldüğü yer 93
 Mayin (Manca) ovası 106
 Minggan-ı Kar, yer adı 71-72
 Moltağçin geçidi 56
 Mongğolcin, boy adı 85, 86, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 118
 Moğol, Mongol 4, 6, 29, 31, 40, 47, 48, 55, 56, 57, 59, 60, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 95, 125, 126
 Morin-u ebçigün, Şangdu önlerinde bir yer 51
 Muna, dağ adı 38, 46
 Nayman Çağan Ger 119, 120
 Nayman Otoğ, Ordos'lu 118
 Nayman Otoğ, Çakar 118
 Nepal 3
 Olku (Olkuı), ırmak adı 27
 Ongniğud (Ongnağud), boy adı 66, 91, 115
 Onon, nehir adı 9, 10, 15, 21, 47, 120
 Orçin-u Çiker, yer adı 76
 Ordos 74, 91, 114, 118, 119
 Oriangkan, bk. Uriangkan
 Otoğ, boy adı 95
 Oyirad, boy adı 6, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 82, 83, 84, 86, 88, 92, 93, 95, 96, 99, 101, 105, 108, 109, 114, 116, 117, 123, 124
 Oirad 69, 70, 71, 72, 74, 77, 80, 81, 82, 86, 94, krş. Oyirad
 Olai, ırmak adı 27
 Olkunud'lar 11, 12
 Örmügetü, Külüg Kağan'ın tahta oturduğu yer 49
 Sakaçağandu, yer adı 120
 Salciğud, oba adı 8
 Sambu (Şambu), dağ adı 3
 Sangdu, bk. Şangdu
 Sarakud, bk. Sarkud
 Sarkud (Sarakud/Sarnağ-ud), boy adı 108
 Sarnağ-ud, bk. Sarkud
 Sartagul, kabile adı 35, 75, 96
 Semsike, Külüg Kağan'ın öldüğü yer 49
 Senggür [MGT'nde: Sangğur], nehir adı 20
 Seremeger (Sermeger/Sirmeger), yer adı 109
 Siker Tayıku, yer adı 99
 Sikir (Siker), göl adı 50
 Singkur, boy adı 114
 Sinüd, boy adı 44, 46
 Sira Mören, nehir adı 109
 Sirayığur 123

- Sirmeger, bk. Seremeger
 Solongğa 27, 28
 Solongğud 26, 28, 30, 84, 121
 Su Cürcid'li üç Tümen 86/5
 Sünid 64
- Şangdu (Sangdu/Keyibüng (K'aip'-
 ing) Şangtu), yer adı 50, 51,
 52, 56, 57, 58
- Tabun, boy adı 115, 116
 Tabun Otoğ Kalka, boy adı 116
 Taitu (Daidu) 50, 51, 52, 53, 56,
 57, 58, 59, 90
 Tangguol, halk adı 37
 Tangğud 34, 35, 40, 43, 98, 100,
 101, 105, 123
 Taraçin (Tarayaçin), boy adı 75, 108
 Tatagalçin, boy adı 115
 Tatar, boy adı 12, 13, 95, 108
 Tayiçiğud'lar 11, 14, 18, 23, 35
 Tegetüne, yer adı 102
 Temür Ulğu, Körbelcin Ğ ooa Ha-
 tun'un mezarı 43
 Tenggilig (Tenggelig) [MGT'nde:
 Tenggilik], nehir adı 7
 Tenggis 4
- Tes Bürtü (Burtu), yer adı 102
 Tibet 1, 3, 4, 123
 Tomoğ, bk. Tongmoğ
 Tongmoğ (Tomoğ), boy adı 80, 81,
 82
 Tongsur, dağ adı 12
 Tümed (-ler) [MGT'nde: Horitu-
 mad], boy adı 7, 93, 110, 111,
 116
 Türgen, nehir adı 107
- Ulkui-yin Keriye, yer adı 94
 Uriyangkan, boy adı 96, 106, 112,
 115, 116
 Uyiğud, boy adı 108, 109, 112
- Üçiyed halkı 61, 90
 Ücümüçin, boy adı 115
 Ügürgene (Ürgürgene), nehir adı
 122
 Ünegen, nehir adı 27
 Ütekü Kulan, Ögedei Kağan'ın
 öldüğü yer 49
- Yeke Ötög, yer adı 49
 Yüngsiyebü, boy adı 74, 86, 88,
 89, 99, 100, 118

Madde adları indeksi

- Altan Topçı 126
 altın mühür "altan tamağa" 125
 altmışbir boğa boynuzu durumu 116
 Aramağ Sirğuğçin, bk. Ermeg Sir-
 guğçin
 ayımağ 84
- barağ (baruğ) 15/7
 bariğui/MGT'nde: kara kuru/"sü-
 lün, orman tavuğu" 9
- bing bars cil 21
 bolci mar "tarla kuşu" 17
 Borbi (Boro/borbai) kirişi 122
 Boro, Duwa Sokur'un atının adı 7
 boro karçığai [MGT'nde: Karçıkai]
 "boz doğan" 9
 bögöter kongğur morin 20/9
 börte çinoa 15/5
 butung "fıçı" < Moğ. 59
 buğura 15/6

- cinong ünvanı 77
- daku 20/15
- darkan, ünvan 24, 64, 117
- Dayir (Dacir), Duwa Sokur'un atının adı 7
- dokuz örlög 30
- Ermeg (Eremeg/Aramag) Sirğuğ-çi(n), Esen Tayisi'nin kısırağının adı 79, 82
- esüg "kırmız" 9, 17/1
- Ġ arudai (Ġ aradi) kuşu 41
- Ger-ün Noyad 113
- Kacir (Kacar) Derbed (Derbid), "gagası geniş, pençesi enli, omuzları git-tikçe incelen, kuyruğu sivri" bir kartal türü 83
- kağan yeke oron 21/21
- Kałcin köpeği 8
- Kanatlı Kula, bir at adı 41
- kaŋ (kaŋ) "fıçı" <Çince. 59
- Kan-Tengri 103
- kaŋa bulaka 20/14
- Karakan (Karkan), Mendü Örlög'-ün atının adı 76
- kaŋa-kałcin kuşu 39
- kaŋa moakai cil 21/19
- kaŋa noakai 15/3, 63/9
- kaŋa tuğ 85/2
- Kasbuu mührü 52, 58
- Katarman yağı 109
- Kongkotana 39
- Kormusda, tanrı adı 36, 37
- Köbeleng, Sidurğu Kağan'ın köpeği 37
- Kulağan, Mendü Örlög'ün atının adı 76
- Kulan Karağa, at adı 73
- Kurbalun, Arkasun Kurçı'nın atının adı 28
- Kurdun Kula, Esen Tayisi'nin atının adı 79
- kümel "yabanî soğan" 114
- Küsbüled, at adı 40
- lama 124
- Meçid 41
- mönggün tamağa 61/4
- otoğ 84
- Sayin Sağaral, Mendü Darkan'ın atının adı 121
- Sayin Samuçin, at adı 26
- Set, Büyük Çin setti 56, 61
- Süi (Süg) Wang ünvanı 124
- süke "balta" 17/5
- tarbağa "dağ sıçanı" 18/2
- Tayıku 107
- tayitu 61/6
- ulus-un ecen 21/22
- ütege kafesi 83
- Venüs 41
- yağmur taşı 56
- yay anahtarı terkibi 116
- yisün köl-tü çağan tuğ 21/20

Notlarda açıklanan Moğolca (Moğolca ~ Türkçe) kelimeler
(Birinci rakam paragrafı, ikinci rakam notu gösterir)

a! 36/5	bölüg 55/7
aba 39/6	buğu 38/1
abalacu 63/1	buğura 13/1
acığa 79/8	buğa 39/4
ağta 14/11	burğan 21/3
aka 4/8	bürige 107/5
alağ 72/2	bürküdü 22/6
altan 1/15, 26/1	
aman 29/6	cağa 99/7
amarag 48/3	calbari- 105/1
amur 123/2	carlıg 25/3
anda 66/5	casag 6/11, 25/3
araki 36/4	casagül 24/2
aral 120/5	cida 79/2
arsalan 2/10, 41/11	ciğan 102/1
ayağan 36/2	cil 49/2
ayıl 96/1	cirüken 79/8
ayımağ 84/7	
ayırağ 24/5	çağ 30/5
	çeçeg 52/3
bağa 78/10	çerig, çireg 66/3
bağatur 88/4	çilağun 22/2
balğasun 43/3	çireg, bkz. çerig
barağun ğar 34/1	çokça 43/1
baras 15/8, 41/10	çolmon 41/14
bars 22/5, 28/3	çola 77/3
batu 31/3	
bayan 80/6	darğan 24/6
belge 55/1	daruğa 53/5
biçig 42/9	dörbelcin 115/6
bilig-tü 59/6	duğulğa, duğluğa, duğalağa 66/8
boğda 25/1, 40/1	
boğorçi 18/5	ecen 83/1
bol- 101/1	ed tawar 55/4
boro 4/9, 67/8	egeçi 99/8
boruğan 56/4	ekin 107/16
	eme 29/3

emegel 80/3
 emle- 101/1
 erdeni 36/1
 erte 56/12

 ğakai 50/1
 ger 48/10, 78/2
 ğooa 7/10, 9/3
 ğoul 27/2

 kabirġa 41/5
 kaġan 49/1
 kamuġ 29/1
 kaŋlı 46/4
 kara 22/9
 karacu 57/4
 karaġul 40/2
 karangı 22/8
 karçikai 9/6, 22/4
 karsi 123/6
 kataġu 88/5
 katun 11/10, 22/10
 kaya 26/3
 kele-tü 38/2
 kereye 22/9
 keseg 101/1
 kingerge 47/4
 kir 42/7
 kongkar 6/13
 konin 49/4
 konuġsan 76/8
 kota(n) 50/2
 kög 48/8
 kök(e) 3/9
 köteçi 111/13
 kuça 70/10
 kuda 12/13
 kuduġ 39/5
 kuġur 48/6

kula 41/4
 kurim 78/1
 kut 31/7
 kutuġ (tai) 5/10
 küçün 88/7
 külüg 43/6
 küreng 67/5
 küriyen 79/10
 kürke (güregen) 12/14
 küseġsen 63/7

 longko 103/2
 luu 52/1

 manglai 22/1
 meçid 41/15
 meçin 50/4
 merged (mergen) 124/10
 mingġan 3/5
 möngke 91/4

 naçin 27/1
 nirvana 3/4
 nirwan 45/1
 noġai 63/9
 nom 3/3
 noyan 36/9, 57/3
 nöker 30/1

 olca 82/2
 ordu 47/2
 orun 49/3
 otoġ 84/6

 ölke 61/5
 öngge 43/7

 rasiyan 36/3

 saçaġaçai 38/5
 saçin 124/3
 saçu- 103/4

sağadağ 101/6	tengri 4/1
salkin 72/5	toğuşa 108/1
samur 106/3	tolo 78/4
sayin 1/21	torğa 80/1
serigügen 56/14	töbed 123/9
silu(n) (> Tü. şilen, şölen) 109/14	tölge 111/6
sira 25/8, 40/5	töröbe 60/4
sokur 7/1	törü 30/2
solongğa 53/2	tuğ 37/3
sonkur 12/15, 22/3	tusa 79/4
suburğan 26/5	tüle- 110/8
süke 122/5	ulus 25/6
sün 101/1	uruğ 99/5
sürüg 82/1	usun 29/10
tala 106/8	üker 49/2
tamğa, tamağa 37/1	üre 41/6, 90/2
tani- 103/5	wçir (< skrt.) 91/2
tarbağa 18/2	yada 56/2
taulai 50/3	yeke 25/6
tawar [tabar] 55/4	yosun 25/3, 48/5
tegüs 105/2	
temege(n) 70/5	
temür 1/20	

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Abuşka : *Abuşka Lûgatı ve Çağatay Sözlüğü*. (Hazırlayan : Besim Atalay), Ankara 1970.
- AH : Abû-Hayyan, *Kitâb al-İdrak li-lisân al-Atrâk*. (Yayına hazırlayan: Ahmet Caferoğlu), İstanbul 1931.
- Alt. Gr. : A. von Gabain, *Alltürkische Grammatik*, Leipzig 1950.
- Arap : Arapça
- Aşm. : N. İ. Aşmarin, *Theaurus linguae tschuwashorm, I-XVII*, Kasan-Tscheboksary 1928-50.
- AT : Altan Topçi
- ay. : aynı
- Az. : Azerî Türkçesi
- Bar. : Baraba Türkçesi
- bkz. : bakınız
- Blk. : Balkar Türkçesi
- Bşk. : Başkir Türkçesi
- BTLU : Z. Gombocz, *Die bulgarish-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*, Helsinki 1912. MSFOu XXX.
- Buryat. : Buryat Moğolcası
- Büg. : Bügdüz Türkçesi
- CC : K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen 1942.
- CHUAS. : *Huastuanift*, Ankara 1941. (TDK yayını)
- Çağ. : Çağatay Türkçesi
- Çer. : Çeremişçe
- Çin. : Çince
- ÇLP : Y. Wichmann, *Die tschuwassischen Lehnwörter in den permischen Sprachen*. Helsinki 1903. MSFOu XXXI : vgl. dazu A. Raun, *The Chuvash Borrowings in Zyrian*, JAOS 77 (1957), 40-45.
- Çuv. : Çavuşça veya Çuvaş Türkçesi
- Çuv. Sözl. : H. Paasonen, *Çuvaş Sözlüğü*, İstanbul 1950. (TDK yayını)
- DLT : *Divânü Lügâti't-Türk-Dizin*. Ankara 1970. (TDK yayını)
- Doerfer I-IV : G. Doerfer, *Türkische und mongolische elemente im Neupersische*, I-IV.
- Doğu-Tü. : Doğu Türkçesi
- Dörbet. : Dörbet Moğolcası

- Eskiosm. : Eski Osmanlı Türkçesi
 ET : Eski Türkçe (Orhun ve Uygur Türkçesi)
 ETY : H.N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları I-IV*, Ankara 1945-48. (TDK yayını)
 EUTS : Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968 (TDK yayını)
 EWT : M. Räsänen, *Versuch eines Etimologischen Wörterbuchs der Türkisprachen*, Helsinki, 1969.
 Fars. : Farsça
 Fin. : Fince
 FUF : Finnisch-ugrische Forschungen. Helsinki
 Gab. : A. von Gabain
 Gold. : Goldca
 gös. yer. : gösterilen yer
 Hak. : Hakas Türkçesi
 Hts. : M. Th. Houtsma, *Ein türkisch-arabisches Glossar*, Leiden 1894.
 İM : A. Battal (Taymas), *İbnü-Mühenna Lûgati*, İstanbul 1934.
 İnt. : Moğolların Gizli Tarihi'nin Moğolca metninin kelime kelime satır arası tercümesi
 JA : Journal Asiatique. Paris
 JAOS : Journal of the American Oriental Society.
 Joki : A. J. Joki, *Die Lehnwörter des Sajansamojedischen*, Helsinki 1952. MSFOu 103.
 JSFOu : Journal de la Société Finno-ougrienne. Helsinki
 Kalm. : Kalmuk Moğolcası
 Kam. : Kamasince (Samoyetçe)
 Kar. : Karaim Türkçesi
 Kar. L. : Luzk Karaimcesi
 Kar. T. : Troki Karaimcesi
 Kaz. : Kazan Türkçesi
 KB : Kutadgu Bilig
 Kç. : Kaç Türkçesi
 Kh. : Khalkha Moğolcası
 Kırg. : Kırgız Türkçesi
 Kırg. Sözl. : K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I-II*, Ankara 1945, 1948.
 Kkır. : Karakırgız Türkçesi
 Kklp. : Karakalpak Türkçesi
 Kmd. : Kumandı Türkçesi
 Kmk. : Kumuk Türkçesi

- Koyb. : Koybal Türkçesi
 Kom. : Koman Türkçesi
 Kore. : Korece
 Kow. : J. E. Kowalewski, *Dictionnaire mongol-russe-français*. I—III. Kazan 1944-49.
 Krç. : Karaçay Türkçesi
 Krm. : Kırım Türkçesi
 krş. : karşılaştır
 KSz. : Keleti Szemle. Budapeşte
 Küer. : Küerik Türkçesi
 Kürdak. : Kürdak Türkçesi
 KWb. : G. J. Ramstedt, *Kalmukisches Wörterbuch*, Helsinki, 1925.
 Kzk. : Kazak Türkçesi
 Lam. : Lamutça veya Evenkice
 Leb. : Lebet Türkçesi
 Ma. : Mançuça
 MA : A. Zajackowski, *Vokabulaire arabe-kiptchak de la l'époque de l'Etat Mamelouk*, Warschau 1954-1958.
 Mac. : Macarca
 MGT : Moğolların Gizli Tarihi
 Miş. : Mişer Türkçesi
 Moğ. : Moğolca
 Mordvin. : Mordvince
 MSFOu : Mémoires de Société Finno-ougrienne. Helsinki
 MTS : M. Räsänen, *Materialen zur Morphologie der Türkischen Sprachen*, Helsinki 1957. Sto XXI.
 Ork. : Orkun Türkçesi
 Osm. : Osmanlı Türkçesi
 Osty. : Ostyakça
 OT : Orta Türkçe
 Oyr. : Oyrot Türkçesi
 Pekarsky : E. Pekarsky, *Yakut Sözlüğü*, İstanbul 1943. (TDK yayını)
 Poppe : N. Poppe, *Vergleichende Grammatik deraltaischen Sprachen*, Teil 1. Wiesbaden 1960.
 Radl. : W. Radloff
 Radl. Wb. : W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*, Sanktpeterburg, 1893-1911.
 Rus. : Rusça
 Sag. : Sagay Türkçesi

- Sarı-Uyg. : Sarı Uygur Türkçesi
 Sırp. : Sırpa
 SKE : G. J. Ramstedt, *Studies in Korean Etymology*, Helsinki 1949-53. MSFOu XCV.
 Skrt. : Sanskritçe
 Soy. : Soyon (Soyot) Türkçesi
 Şor. : Şor Türkçesi
 Tar. : Tarañçi Türkçesi
 Tara. : Tara Türkçesi
 TE : F. Miklosich, *Die türkische Elemente in den südost-und osteuropäischen Sprachen*, Wien 1884-85.
 Tekin OT : Talat Tekin, *A Grammar of Orkhun Turkic*, Indiana 1968.
 Tel. : Teleüt Türkçesi
 Temir MGT : Ahmet Temir, *Moğolların Gizli Tarihi I, Tercüme*, Ankara 1948.
 Tib : Tibetçe
 TLÇ : M. Räsänen, *Die tatarischen Lehnwörter im Kscheremissischen*, JSFOu XV,
 TLO : H. Paasonen, *Über die türkischen Lehnwörter im Ostjakischen*, FUF 2: 81-137.
 TLW : A. Kannisto, *Die tatarischen Lehnwörter im Wogulischen*, FUF XVII, 1-264.
 Toiv. : Y. H. Toivonen, *Türkische Lehnwörter im Ostjakischen*, JSFOu 52.
 TP : Taung Paou
 Trkm. : Türkmençe
 Tu. : Tunguzca
 Tub. : Tuba Türkçesi
 Tü. : Türkçe
 UJ : Ungarische Jahrbücher, Berlin.
 Ury. : Uryanhay Türkçesi
 USp. : W. Radloff, *Uigurische Sprachdenkmäler* (S. Malov yayını), Leningard 1928.
 Uyg. : Uygur Türkçesi
 Vasm. : M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 1-3. Heidelberg 1953-58.
 Woty. : Wotyakça
 Yak. : Yakutça veya Yakut Türkçesi.